

VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
KANSANTALOUSTIETEEN LAITOS

Erika Artimo

**EU:N ITÄLAAJENEMISEN VAIKUTUKSET SUOMEN MAHDOLLISEEN
TYÖVOIMAVAJEeseen**

Kansantaloustieteen
pro gradu -tutkielma

VAASA 2006

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TIIVISTELMÄ	9
1. JOHDANTO	11
2. SUOMEN TYÖMARKKINAT JA NIIDEN HOUKUTTELEVUUS	13
2.1. Globaalin aivotaseen uusjako	16
2.1.1. Työvoiman maahanmuuton taloudelliset vaikutukset	17
2.1.2. Verotus Suomessa	18
2.1.3. Maahanmuuttajien rekrytointi Suomeen	19
2.2. Suuret ikäluokat	20
2.2.1. Väestön ikärakenne	22
2.2.2. Väestöennuste	24
2.3. Työvoiman niukkuuden vaikutukset talouskasvuun	25
2.3.1. Työvoimavajeen kattaminen	26
2.3.2. Alat johon työvoimavaje tulee vaikuttamaan	26
3. MAAHANMUUTON TALOUDELLISTA TEORIAA	29
3.1. Neoklassinen työmarkkinateoria	29
3.2. Inhimillisen pääoman teoria	30
3.3. Signaalointimalli	32
3.4. Työvoiman kansainvälisen liikkumisen vaikuttimet	33
3.5. Siirtolaisuus talousteoriassa	36
4. MAAHANMUUTTAJAT JA EU:N ITÄLAAJENTUMINEN	39
4.1. Maahanmuuton historiaa	40
4.1.1. Työvoiman maahanmuuton periaatekysymykset	41
4.1.2. Työvoiman vapaa liikkuvuus EU-alueella	42
4.2. Uudet EU-maat	43
4.2.1. Uusien EU-maiden elintaso	43
4.2.2. Muuttohalukkuus uusista EU-maista	48
4.3.1. Suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan	54
4.3.2. Maahanmuuttajien työllistyminen	56
4.3.3. Työluvan saaminen Suomessa	59

4.4. Kritiikkiä globalisaatiota vastaan	61
4.5. Eroja uusien ja vanhojen EU-maiden välillä	62
5. MAAHANMUUTTOTILASTOJEN ANALYYSIA	63
5.1. Maahanmuuttajien määrä tällä hetkellä	63
5.2. Vertailuja muihin EU-maihin	67
5.2.1. Vertailua Ruotsin lukuihin	68
5.2.2. Vertailua Tanskan lukuihin	70
5.2.3. Ruotsin ja Tanskan kasvutrendit verrattuna Suomeen	72
5.3. Arvioita tulevista maahanmuuttajista	74
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	77
LÄHDELUETTELO	80

TAULUKKO- JA KUVIOLUETTELO	sivu
Taulukkoluetelo	
Taulukko 1: Ammattiryhmissä avautuvien työpaikkojen keskimäärä vuodessa suuruusjärjestyksessä valtakunnallisen tavoitekehityksen ennusteen mukaan vuosina 2001 – 2015.	20
Taulukko 2: Työllisyyden vuotuinen muutos ammattiryhmittäin eri vaihtoehtoissa.	21
Taulukko 3: Työssäkäyntitilasto, ennakkotiedot 2004.	26
Taulukko 4: Uusien EU-jäsenvaltioiden tunnuslukuja, sekä Suomen, Tanskan ja Ruotsin tunnusluvut vuonna 2001.	43
Taulukko 5: Maahanmuutto, maastamuutto ja nettomaahanmuutto Suomeen vuosina 1971-2005.	63
Taulukko 6: Maahanmuuttajien työssäkäyntitilasto 2003.	65
Taulukko 7: Suomen, Ruotsin ja Tanskan maahanmuuttajaluvut (tuhansissa) vuosina 1993-2001.	71
Taulukko 8: Maahanmuuttoennuste vuosina 1999-2030.	74
Kuvioluettelo	
Kuvio 1: Suomen työmarkkinoille tulevat ja sieltä poistuvat työntekijät (tuhansissa) vuosina 1945-2030.	13
Kuvio 2: Elinkaaren käytettävissä olevat tulot.	34
Kuvio 3: Viron, Latvian ja Liettuan elintaso verrattuna Suomeen. BKT/asukas (tuhansissa euroissa) vuoden 1995 hinnoin ja ostovoimapariteetein.	45
Kuvio 4: Tšekin, Slovakian ja Puolan elintaso verrattuna Suomeen. BKT/asukas (tuhansissa euroissa) vuoden 1995 hinnoin ja ostovoimapariteetein.	46
Kuvio 5: Slovenian, Unkarin, Romanian ja Bulgarian elintaso verrattuna Suomeen. BKT/asukas (tuhansissa euroissa) vuoden 1995 ja ostovoimapariteetein.	47
Kuvio 6: Eurooppalaisten maahanmuuttajien ikä 1990-luvulla maahan tullessa.	49
Kuvio 7: Ulkomainen työvoima (prosentteina) toimialoittain 2002.	56

Kuvio 8: Maahanmuutto, maastamuutto ja nettomaahanmuutto Suomeen vuosien 1971-2005 välisenä aikana.	64
Kuvio 9: Suomen ja Ruotsin maahanmuuttajat (tuhansissa).	67
Kuvio 10: Tanskan ja Suomen maahanmuuttajat (tuhansissa) vuosina 1992-2001.	70
Kuvio 11. Suomen, Ruotsin ja Tanskan maahanmuuttajaluvut (tuhansissa) vuosina 1992-2001.	72

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Erika Artimo	
Tutkielman nimi:	EU:n itälaajentumisen vaikutukset Suomen mahdolliseen työvoimavajeeseen.	
Ohjaaja:	Juuso Vataja	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Laitos:	Kansantaloustieteen laitos	
Oppiaine:	Kansantaloustiede	
Aloitussvuosi:	2001	
Valmistumisvuosi:	2006	sivumäärä: 84

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassani käsitellään Euroopan unionin itälaajentumista, sekä sen vaikutuksia Suomen mahdolliseen työvoimavajeeseen. EU:n itälaajentuminen toi EU:hun monia uusia maita, joissa elintaso Suomeen verrattuna on matalampi. Samaan aikaan Suomessa suuret ikäluokat jäävät pian eläkkeelle ja on mahdollista, että tänne tulee huomattava työvoimapula. Terveystieteiden ja rakennusala tarvitsevat pian paljon uutta työvoimaa. Tarkoituksena on tutkia olisiko mahdollista houkuttaa näistä uusista EU-maista työvoimaa Suomeen, jotta työvoimapula voitaisiin välttää. Lisäksi tarkastelen Suomen maahanmuuttopolitiikkaa ja sitä tulisiko sitä muuttaa, jotta maahamme olisi mahdollista houkuttaa lisää maahanmuuttajia. Vertailen Suomen maahanmuuttajalukuja myös Ruotsin ja Tanskan vastaaviin lukuihin.

Maahanmuuttajia on aina ollut Suomessa suhteellisen vähän. Pahimman laman aikaan 1990-luvulla maahamme tuli paljon maahanmuuttajia. Laman seurauksena useimmat heistä jäivät saman tien työttömäksi ja osa on edelleen työttömänä. Asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat kuitenkin muuttuneet positiivisemmiksi kahdenkymmenen vuoden aikana, mikä helpottaa maahanmuuttajan sopeutumista Suomeen. On myös tärkeää, että maahanmuuttaja saapuu Suomeen työn perässä, etteivät he joudu täällä samantien työttömäksi. Työttömänä olemisen vaikeuttaa maahanmuuttajan sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Ennen kuin uusia maahanmuuttajia aletaan houkuttelemaan Suomeen tulisi tehdä hieman parannuksia. Työvoimareservissä olevia työttömiä maahanmuuttajia tulisi kouluttaa ammattein, joilta suuria ikäluokkia jää eläkkeelle. Vasta sen jälkeen pyrittäisiin houkuttelemaan tänne uusia maahanmuuttajia. Myös oleskelulupa- ja työlupahakemuksen käsittelyä tulisi nopeuttaa, jotta tällaiseen ei menisi aikaa uuden maahanmuuttajan saapuessa Suomeen. Parempi elintaso Suomessa varmasti houkuttelee EU:n itäisistä maista uutta työvoimaa tänne. Siksi turhaa byrokratiaa lupahakemusten käsittelyssä pitäisi yrittää minimoida, jotta ainakaan se ei olisi syy miksi tänne ei hakeuduta töihin.

AVAINSANAT: maahanmuuttaja, EU:n itälaajentuminen, suuret ikäluokat

1.JOHDANTO

Euroopan Unioni on 25 eurooppalaisen jäsenvaltion muodostama taloudellinen ja poliittinen liitto. Euroopan unionin merkkivimpään toimivaltaan kuuluvat esimerkiksi euroalue, maatalouspolitiikka ja kauppapolitiikka. Unionin jäsenmaiden yhteenlaskettu väkiluku on yli 450 miljoonaa asukasta. EU-laajeni Itä-Eurooppaan vuonna 2004 toukokuussa. Mukaan tulivat seuraavat maat: Kypros, Latvia, Liettua, Malta, Puola, Slovakia, Slovenia, Tšekki, Unkari ja Viro.

Väestömme ikääntyy kovaa vauhtia, sillä syntyvyys on pudonnut huomattavasti. Sodan jälkeisinä vuosina 1945-1948 syntyi maamme tähän mennessä suurimmat ikäluokat ns. ”suuret ikäluokat”. Heistä osa on jo jäänyt eläkkeelle, mutta suurin osa on vielä työelämässä mukana. Kun kaikki suuret ikäluokat ovat kokonaisuudessaan jääneet eläkkeelle, on mahdollista, että syntyy merkittävä työvoimapula, sillä Suomessa ei riitä tarpeeksi työikäisiä työntekijöitä korvaamaan kaikkia eläkkeelle jääviä.

Maahanmuuttajien lukumäärä Suomessa on Euroopan Unionin alhaisimpia. Maamme ulkomaalaisväestö on 1,7 prosenttia väestöstä (Laukkanen 2001: 62). Valtaosa Suomessa asuvista ulkomaalaisista on kotoisin Virossa. Suomessa asuvia virolaisia on jopa 80 prosenttia. Tutkielman tavoitteena on selvittää, voisiko EU:n itälaajentuminen lisätä maahanmuuttohalukkuutta Suomeen, jotta työvoimapula voitaisiin välttää. Lisäksi tutkin, miten maahanmuuttopolitiikkaamme täytyisi muuttaa, jotta ulkomaalaiset näkisivät Suomen potentiaalisena EU-maana, jonne voi muuttaa töiden perässä. Tutkin myös sitä, lisääntykö henkinen pääoma paitsi hyvin koulutetun, mutta myös samassa maassa työskentelevän kouluttamattoman työvoiman tuottavuutta.

Tämä aihe on hyvin ajankohtainen ja sitä kuvastaa hyvin se, että esimerkiksi Helsingin Sanomien artikkeleissa lähes joka viikko kirjoitetaan maahanmuuttajista tai Suomen maahanmuuttopolitiikasta. Kirjoituksia on myös siitä miten uusien EU-maiden maahanmuuttajia kohdellaan muissa Euroopan maissa. Aihe on siis pinnalla jatkuvasti ja se aiheuttaa keskustelua

niin poliitikkojen kesken kuin tiedotusvälineissäkin eikä pelkästään Suomessa, vaan myös muissa EU-maissa.

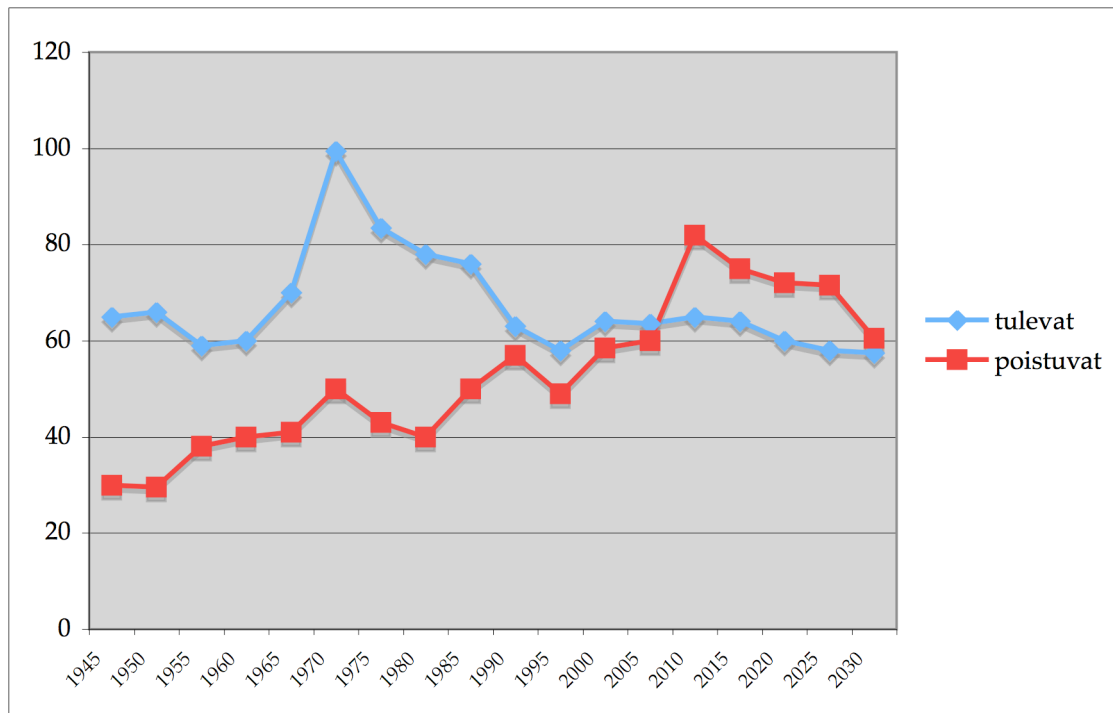
Tutkimuksessani käytän aineistona Tilastokeskukselta saamiani taulukoita sekä lukuja koskien maahanmuuttajia. Vertailen Suomen maahanmuuttajalukua Tanskan sekä Ruotsin vastaaviin lukuihin. Selvitän myös, seuraako Suomen kasvutrendi mahdollisesti viiveellä Ruotsin tai Tanskan kasvutrendiä maahanmuuttajien suhteen. Vertailen myös uusien EU-jäsenmaiden eri tunnuslukuja Suomen tunnuslukuihin.

Aloitan tutkimuksen käsittelemällä Suomen työmarkkinoita, suuria ikäluokkia ja sellaisia aloja, jolle mahdollinen työvoimavaje tulee voimakkaimmin vaikuttamaan. Tämän jälkeen tarkastelen eri teorioita, jotka liittyvät työmarkkinoihin sekä maahanmuuttajiin. Sen jälkeen käsittelen maahanmuuttajia ja maahanmuuttoa aina sen historiasta nykypäivään sekä itälaajentumisen myötä tulleiden uusien EU-maiden elintasoja. Viimeinen luku on analyysiä Suomen maahanmuuttajatilastoista sekä vertailua Ruotsin sekä Tanskan maahanmuuttajalukuihin.

2. SUOMEN TYÖMARKKINAT JA NIIDEN HOUKUTTELEVUUS

Suomi tarvitsee lisää ulkomaalaisia osaajia. Orastava työvoimapula ja erityisesti osaamiseen perustuva talous edellyttävät uusien työntekijöiden hankkimista. Suomi ei ole todennäköinen valinta, kun mahdollisia työ- ja opiskelupaikkoja arvioidaan kansainvälisestä näkökulmasta. Tämä sen takia, koska Suomessa on korkea verotus ja matalammat palkat kuin monissa muissa Euroopan maissa. Tämän vuoksi erilaisten osaajien, niin suomalaisten kuin ulkomaalaistenkin, houkuttelemiseksi ja kiinnipitämiseksi on kehitettävä taloudellisia kannustimia ja urapolkuja. Osaajien matala palkkataso muihin EU-maihin verrattuna, raju progressiivinen verotus sekä vähäiset lapsiperheisiin kohdistuvat verohelpotukset muodostavat kuitenkin kilpailuhaitan kansainvälisessä kilpailussa, kun puhutaan huippuosaajista. (Raunio 2005: 9,29.)

Seuraavalla sivulla olevassa kuvioissa 1 havainnollistetaan työmarkkinoille tulevien, 20-vuotiaiden sekä työmarkkinoilta poistuvien, 60-vuotiaiden arvioitua suhdetta aina 2030-luvulle asti. Vuonna 2005 työelämästä poistuvien ihmisten lukumäärä on kääntynyt suureen kasvuun. Kuten kuvioista huomataan, viimeistään vuonna 2010 poistuvien työntekijöiden määrä ylittää uusien saapuvien työvoiman määrän. Samana vuonna tämä työmarkkinoille tulevan ja sieltä poistuvan työvoiman erotus on suurimmillaan ja mahdollinen työvoimapula ankarimmillaan. Työmarkkinoille tulevien ja sieltä poistuvien erotus kuitenkin pienenee vuoteen 2030 mennessä, mutta sitä ennen työvoimaa olisi saatava lisää ja kohtalaisen paljon ainakin 20 vuoden ajaksi. Ongelmaksi työvoiman saamisessa muodostuu se, että Suomessa ei ole tarpeeksi työntekijöitä kattamaan mahdollista työvoimavajetta. On siis mietittävä vaihtoehtoisia ratkaisuja työvoimapulan estämiseksi. Yksi erittäin potentiaalinen ratkaisu olisi houkutella maahanamme lisää maahanmuuttajia uusista EU-maista.

Kuvio 1. Suomen työmarkkinoille tulevat ja sieltä poistuvat työntekijät (tuhansissa) vuosina 1945-2030 (Raunio 2005: 15).

Suomen työmarkkinoilta poistuu tällä hetkellä enemmän työvoimaa eläkkeelle kuin uusia työntekijöitä tulee tilalle. Tämän epäsuhdanteen on arvioitu jatkuvan vielä noin kymmenen vuoden ajan. Erilaisista ammattiryhmistä tämä koskee erityisesti lääkäreitä, sairaanhoitajia, rakennustyöntekijöitä, metallityöntekijöitä, yliopistojen opettajia ja professoreita. Näillä aloilla suurin osa työntekijöistä on lähellä eläkeikää. Työvoiman saatavuus saattaa muodostua ongelmaksi Suomessa jo kuluvan vuosikymmenen vaihteessa. (Raunio 2005: 14; Teollisuus ja Työnantajat 2003: 7.)

Ikääntymisestä johtuvat työvoiman saatavuuden ongelmat on yritettävä ratkaista ensisijaisesti kotimaisten työvoimareservien avulla. Työvoiman poistuma työmarkkinoilta on kuitenkin niin huomattava, että Suomi tarvitsee jatkossa entistä enemmän maahanmuuttajia eri tehtäviin.

Teollisuudessa ajankohtaisimpia haasteita on turvata asiantuntijoiden saatavuus. Suomi ei ole ainoa teollisuusmaa, joka tulevaisuudessa koittaa haalia maahanmuuttajia tilanteen pelastamiseksi, mikä asettaa Suomen kilpailutilanteeseen. (Teollisuus ja Työnantajat 2003: 4,26.)

Tällä hetkellä työelämään tulevat ikäluokat ovat lähes puolet pienempiä kuin työmarkkinoilta eläkkeelle jäävät ikäluokat. Vaikka väestön ikääntymisestä seuraavat ongelmat ilmenevätkin vasta vuosien päästä, maahanmuuttopolitiikan aktivoiminen on syytä aloittaa jo nyt. Työmarkkinat eivät kykene tyydyttämään talouden tarpeita korkeasta työttömyydestä huolimatta, mikä vaarantaa Suomen talouden kilpailukyvyn. (Raunio 2005: 14; TT 2003: 4.)

On myös hyvä ottaa huomioon, että Suomen lisäksi useimmissa muissakin EU-maissa on odotettavissa työvoiman niukkuutta. Kun kilpailu työvoimasta kiristyy, ovat etulyöntiasemassa ne työnantajat, jotka ovat kehittäneet monikulttuurista ja monimuotoista työyhteisöä. Tähän vaikuttaa muun muassa eri kulttuureista lähtöisin olevien työntekijöiden rekrytointi. Monimuotoisuus ei kuitenkaan ole mahdollista, jos asenteet työpaikoilla ja yhteiskunnassa eivät kehity suopeampaan suuntaan. Tästä syystä tulisi myös kiinnittää huomiota suomalaisten asenteisiin ja kykyyn toimia monikulttuurisessa työpaikassa ja yhteiskunnassa. Yritysten tulisikin palkata työvoimaa ulkomailta, jotta asenteisiin saataisiin muutoksia. Työelämän, kuten koko yhteiskunnan, monikulttuuristuminen merkitsee käytännön haasteita aina avoimuudesta kielitaitoon. (TT 2003: 23; Työministeriö 2003: 10.)

Suuri suomalainen rakennemuutos viime vuosikymmenellä työnsi työmarkkinoilta pois satojatuhansia kansalaisia, joiden tiedoille ja taidoille ei löytynyt kysyntää edes pitkään jatkuneesta talouskasvusta huolimatta. Tästä syystä monet varttuneet ja jopa keski-ikäiset odottavat tällä hetkellä eläkkeellepääsyä. Keski-ikäisistä onnekkaimmat ovat säilyttäneet työpaikkansa, mutta loput heistä joutuvat odottamaan eläkevuosiaan työttöminä tai määrääjäksi työllistettyinä. Koska suurimmalla osalla heistä on heikko koulutus pohja, vain harvat ovat todellisuudessa kohtuullisin kustannuksin

koulutettavissa kasvavien alojen ammatteihin. (Ilmakunnas, Kiander, Parkkinen & Romppanen 2000: 47-48.)

Tämä rakennemuutos näyttää jatkuvan koko ajan, sillä henkilökuntaa vähennetään lukuisissa yrityksissä. Useimmiten irtisanomisen kohteena ovat henkilöt, jotka ovat työskennelleet yrityksissä vuosikymmeniä. Samaan aikaan tietotekniikka- ja muilla kasvualoilla kärsitään työvoimapulasta. Kasvualojen opiskelijoita houkutellaan kesken opiskeluiden töihin erinomaisin työehdoin. Kasvualoina pidetään esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden koulutusta sekä tietotekniikan ammatteja. Jälkimmäisen alan ammateissa ongelmana on työvoiman riittävyys ja myös se, että alan työntekijöiltä vaaditaan jatkossa entistä enemmän muun muassa ryhmätyö-, asiakaspalvelu- ja kommunikointitaitoja. Euroopan unionin laajentuvilla työmarkkinoilla palkka- ja hintaerot supistuvat, eikä englanninkielistyvässä yrity maailmassa kielikään hidasta työvoiman alueellista ja ammatillista liikkuvuutta. (Ilmakunnas ym. 2000: 48, 58.)

2.1. Globaalin aivotaseen uusjako

Suomen teollisuuden historiasta löytyy lukuisia ulkomaalaisia, jotka ovat tuoneet elinvoimaa ja edistystä maahan. Yksi heistä oli Suomen tekstiiliteollisuuden uranuurtaja skotlantilainen James Finlayson. Hän oli Suomen Teollisuuden isä. Vuonna 1820 Finlayson rakennutti lainan turvin Tampereelle konepajan ja valimon tuottamaan karstaus- ja kehruukoneita tekstiiliteollisuudelle. Hän sytytti maan ensimmäisen sähkövalon ja oli käynnistämässä kehityksen aaltoa Suomessa. (Raunio 2005:15; Wikipedia 2006.)

Suomessa tutkimus- ja kehittämistehtävissä työskentelevät harvat ulkomaalaiset eivät siis ole uusi ilmiö. Innovatiivisuuteen tukeutuvassa taloudessa heidän työpanoksensa on kuitenkin kokoajan suurempi. Alueellisen kehityksen näkökulmasta on syytä korostaa kahta seikkaa. Ensimmäiseksi soveltuvan työvoiman saatavuus on yksi tärkeimmistä osaamisintensiivisten yritysten sijoittumista ja kasvua ohjaavista tekijöistä. Jos työvoimaa ei ole

saatavilla eikä helposti houkuteltavissa tietyllä seudulla, yritykset siirtyvät sieltä pois. Toisena seikkana huippuosaamisella on taipumus vetää puoleensa lisää osaamista, olipa kyse yksilöistä tai yrityksistä. Osaaminen ei ole vain resurssi vaan myös katalysaattori, jolla on suuri merkitys yritystoiminnan kehittymiselle sekä syntymiselle. (Raunio 2005: 15.)

2.1.1. Työvoiman maahanmuuton taloudelliset vaikutukset

Kotimaisia tutkimuksia työvoiman maahanmuuton taloudellisesta vaikutuksesta ei vielä juurikaan ole tehty, mutta ulkomaisista tutkimuksista käy ilmi, että oleskelusta ja työnteosta Suomessa aiheutuu kustannuksia ulkomaalaiselle työntekijälle ja hänen perheelleen, työnantajille sekä valtiolle ja kunnille. Toisaalta on myös selvää, että ulkomaalaisen työntekijän oleskelu ja työnteke Suomessa tuottaa kaikille edellä mainituille tahoille rahallista hyötyä. Taloudelliset kustannukset ja hyödyt kuitenkin vaihtelevat tapauskohtaisesti, samoin muut kuin taloudelliset vaikutukset. Julkiselle sektorille aiheutuneiden kustannusten ja hyötyjen taustalla on yksi tärkeä tekijä, se miten paljon maahanmuuttajat käyttävät hyvinvointipalveluita. (Pekkala 2004: 16; Työministeriö 2003: 25.)

Ulkomailta rekrytoidusta työvoimasta aiheutuu työnantajille yleensä työmarkkinoilla olevan työvoiman rekrytointia enemmän kustannuksia. Kustannuksia aiheuttavat muun muassa työvoiman etsiminen ulkomailta, mahdolliset matkakustannusten korvaukset työhaastatteluun tulemisesta, agenttien ja työvoiman välitysläytöiden käyttö, perehdyttäminen ja kielikoulutus. Maahanmuutto kasvattaa työvoiman tarjontaa kotimaisilla työmarkkinoilla ja muuttajat saattavat olla myös kotimaista työvoimaa edullisempia. Voidaan siis ajatella, että maahanmuuton kasvu saattaa heikentää kotimaan kansalaisten työllisyyttä ja alentaa yleistä palkkatasoa. Palkkatason aleneminen pätee ainakin siltä osin, että maahanmuuttajat kilpailevat samoista työpaikoista paikallisten työntekijöiden kanssa. (Pekkala 2004: 20; Työministeriö 2003: 25.)

Myös ulkomaalaiselle työntekijälle, joka hakeutuu Suomeen töihin, aiheutuu tästä muutosta enemmän kustannuksia kuin siitä, että hän jäisi kotimaahansa töihin. Oleskelu- ja työlupahakemuksen käsittelystä peritään maksu, joka on aina sama riippumatta työsuhteen pituudesta ja oleskelulupapäätöksen sisällöstä. Suomessa työskentelevät ulkomaalaiset ovat myös velvollisia maksamaan saaduista ansioistaan veroa. Maahanmuuttajalle aiheutuu muutosta myös ns. psyykkisiä kustannuksia. Näillä tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttaja joutuu jättämään kotimaahan kaikki tutut asiansa kuten ystävät, perheen, äidinkielensä ja kulttuurin sekä aloittamaan uuden elämän uudessa ympäristössä. (Borjas 1999: 3; Työministeriö 2003: 26.)

Toisin kuin maantieteellinen etäisyys kulttuurinen etäisyys ei kuitenkaan ole vakio, sillä esimerkiksi kielitaidon parantumisen tai alueiden välisen kanssakäymisen lisääntymisen voi katsoa lähentävän alueita toisiinsa. Tätä näkökulmaa on käsitelty erityisesti alueiden välisten aikaisempien muuttovirtojen kautta. Niiden on katsottu vaikuttavan muuttamisen kustannuksiin siksi, että kohdemaassa oleva etninen yhteisö parantaa henkisen ja etnisen pääoman säilymistä. (Sarvimäki 2003: 8.)

2.1.2. Verotus Suomessa

Suomi on bruttoveroasteeltaan OECD-maiden ankarimmin verottavia maita. Tämä koskee varsinkin perheellisten ja suurituloisten palkkatuloja. Nettoveroasteeltaan Suomi on EU-maiden keskiarvon yläpuolella. Syynä osin on se, että Suomessa lapsiperheitä ei tueta verovähennyksin, vaan julkisin palveluin. Verotuksen kilpailukyky onkin Suomessa havaittu merkitykselliseksi, kun kilpaillaan ulkomaisesta työvoimasta. Toisaalta alhaisen palkkaverotuksen maiden pakollisten palkansaajamaksujen huomioon ottaminen kuitenkin osin tasoittaa Suomen asemaa verotusta vertailtaessa. Selitys pysyvien veroaste-erojen olemassaololle on työvoiman vähäinen liikkuvuus, korkeita veroja peritään yleensä työvoimalta. Länsi-Euroopassa työvoiman liikkuvuus on vähäistä. Tämän vuoksi on mahdollista muun muassa ylläpitää hyvinvointivaltioita, joissa maksetaan korkeita veroja. (Ilmakunnas ym.2000: 8; Työministeriö 2003: 39.)

Suomessa on ollut vuoden 1996 alusta alkaen voimassa erityinen ulkomaisille asiantuntijoille kohdennettu verohuojennuslaki. Tätä lakia, jota kutsutaan avainhenkilölaki, sovelletaan sellaiseen ulkomaan kansalaiseen, joka oleskelee Suomessa vähintään kuuden kuukauden ajan ja toimii sellaisessa tehtävässä, josta maksetaan kuukaudessa luontoisetujen ohella vähintään 5800 euron suuruista palkkaa. Lain edellytykset täyttävän palkansaajan palkasta peritään 35 prosentin lähdevero. Työnantajan sosiaaliturvamaksu ja muut vakuutusmaksut maksetaan normaaliin tapaan, ellei työntekijällä ole hänelle kotimaastaan lähetetyn työntekijän todistusta. (Työministeriö 2003: 39.)

Eräiden ulkomaalaisten rajoitetusta tai kokonaan poistetusta velvollisuudesta maksaa veroa Suomessa tekemästään työstä on määräyksiä myös Suomen solmimissa verosopimuksissa. Verosopimuksin on säännelty esimerkiksi rajatyöntekijän verotusta. Rajatyöntekijä on henkilö, joka työskentelee Suomessa ja saa tuloa Suomesta ilman että hän asuu Suomessa. Tällaista henkilöä verotetaan lähtökohtaisesti Suomessa saadusta tulosta tuloverolain mukaisesti. Käytännössä tällaisessa tapauksessa tulee kyseeseen rajoitettu verovelvollisuus ja 35 prosentin lähdevero. (Työministeriö 2003: 39.)

2.1.3. Maahanmuuttajien rekrytointi Suomeen

Työvoimatoimistojen Eures-neuvojat (European Employment Services) auttavat työnantajaa työntekijän etsimisessä Euroopan työmarkkinoilta. EURES on laaja eurooppalainen työnvälitysverkosto, johon kuuluvat eri maiden julkiset työnvälitykset. EU- ja ETA-maiden kansalaiset eivät tarvitse työlupaa Suomessa. Kun maahanmuuttajaa rekrytoidaan Suomeen on mahdollista, että potentiaalinen työntekijä ja esimies tapaavat täällä henkilökohtaisesti. Näin rekrytoitava saa ensikosketuksen sekä työ- että asuinympäristöönsä. Joissain tapauksissa on kuitenkin käynyt niin, että työnhakijat eivät ole tosissaan olleet työnhaku matkalla, vaan ovat lähteneet vain ilmaiselle haastattelumatkalle. Tämän vuoksi rekrytointeja on pyritty järjestämään rekrytoitavan kotimaassa. (Raunio 2002: 82-83; Työvoimatoimisto 2006.)

Internet ja sähköposti ovat aktiivisia kanavia joiden kautta työ- ja uramahdollisuuksia etsitään ja tarjotaan. Globaali internet-rekrytointi muodostaa konkreettisen kanavan yritysten ja paikallisten työmarkkinoiden vetovoimaisuuden maantieteelliselle laajentamiselle. Media luo kansallisesti mielikuvia ja kertoo konkreettisista työmahdollisuuksista, nostamalla esiin yrityksiä ja osaamiskeskittyviä. Mielikuvia luodaan myös kertomalla yleisemmin eri kaupunkiseutujen tai valtioiden ominaisuuksista ja kehittyneisyydestä. Tyypillistä on keskustelu maailman kilpailukykyisimmästä maasta, tai vetovoimaisimmasta kaupunkiseudusta, teknologiayritysten kotimaasta tai huomattavasta teknologiakeskittymästä. Pienen valtion, kuten Suomen, esillä olo kansainvälisessä mediassa on kuitenkin hyvin vähäistä ja rajoitettua. Kansainvälisessä mediassa Suomi nostetaan useimmiten vain tietoisuuden tasolle. (Raunio 2002: 82-84.)

2.2. Suuret ikäluokat

Suomen väestön tuleva kehitys riippuu syntyvyyden, kuolleisuuden ja siirtolaisten lukumäärän kasvusta. Väestön tämän hetkinen ikärakenne on merkittävä asia, sillä se luo edellytykset tulevienkin vuosikymmenien väestönkehitykselle. Väestön ikärakenne muodostuu usein ratkaisevaksi, koska monien palvelujen tarve on sidoksissa juuri ikään. Palveluilla tässä yhteydessä tarkoitetaan eläkeläisten käyttämiä esimerkiksi hoivapalveluita, joiden määrä tulee huomattavasti kasvamaan suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle. (Laukkanen 2001: 67.)

Taulukon 1 mukaan tulevaisuudessa työpaikkoja vapautuu eniten erilaisissa asiantuntijatehtävissä sekä sosiaali- ja terveysalalla. Näissä ammattiryhmissä työllisten määrän kasvun osuus on merkittävä verrattuna siihen poistumaan, joka työmarkkinoilla tulee tapahtumaan. Poistuman osuus on puolestaan merkittävä erityisesti toimistotyössä, mutta myös opetus- ja kasvatustyössä, maaliikennetyössä, metallityössä sekä myyntityössä. Uuden työvoiman tarvetta tulee siis esiintymään erityisosaamista vaativissa ammateissa, hoitotyön ja palvelutyön ammattiryhmissä sekä tuotannollisen työn ammateissa,

esimerkiksi rakennustyössä ja teollisessa työssä. (Työministeriö 2005a: 99; 2003b: 11.)

Taulukko 1. Ammattiryhmissä avautuvien työpaikkojen keskimäärä vuodessa suuruusjärjestyksessä valtakunnallisen tavoitekehityksen ennusteen mukaan vuosina 2001 – 2015 (Työministeriö 2005: 100).

	Avautuvat työpaikat
Sosiaali- ja vapaa-aika-alan työ	6300
Tekniikan suunnittelu- ja tutkimustyö	5900
Opetus- ja kasvatustyö	4800
Myyntityö	4400
Tekniikan asiantuntijan ja työnjohtotyö	3950
Sairaanhoidajat ja terveydenhuollon tekninen henkilöstö	3650
Muu terveyshuolto- ja kauneudenhoitotyö	3550
Julkisen ja yksityisen sektorin johtotyö	2800
Maaliikennetyö	2700
Muu asiantuntijatyö	2700
Markkinointi-, myynti- ja rahoitusasiantuntijat	2600
Ravintolapalvelutyö	2300
Toimistotyö	2100
Metallityö	2050

Ikääntyvä ja vaurastunut väestö todennäköisesti haluaa ja tarvitsee lisää sekä yksityisiä että julkisia palveluita. Suomessa onkin viimeisten 30 vuoden aikana tapahtunut voimakas elinkeinorakenteen muutos, jossa keskeistä on ollut alkutuotannon ja jalostuselinkeinojen työvoimaosuuksien supistuminen ja palvelualojen kasvu. Palvelujen suhteellisella kasvulla on vaikutusta myös tuottavuuden ja kokonaistuotannon kasvuvauhtiin. Jos työvoimasta tulee pulaa, on varsin todennäköistä, että myös työvoiman tarjonta osoittautuu joustavaksi. Tällöin työhönosallistumisaste nousisi kaikissa ikäryhmissä ja keskimääräinen eläkkeellejäämisikä nousisi nykyisestä. Lisäksi suuri työvoiman kysyntä saattaa houkuttaa maahanmuuttajia suomalaisille työmarkkinoille. (Ilmakunnas ym.2000: 19-20.)

Taulukko 2. Työllisyyden vuotuinen muutos ammattiryhmittäin eri vaihtoehtoissa (Poropudas 2006: 21).

Ammattiryhmä	TV 2020	TV 2025	VE-lask.
Yhteensä	5100	6800	6800
Maa- ja metsätaloustyö	-2300	-2700	-2600
Teollinen työ	-2600	-2000	-4900
Rakennustyö	-2000	-2000	-2100
Liikennetyö	-600	-600	-600
Kaupallinen palvelutyö	500	400	700
Yhteiskunnallinen palvelutyö	800	500	2800
Tekninen asiantuntijatyö	4200	4800	3800
Tal.-hall asiantuntijatyö	6100	6600	6600
Kulttuuri- ja opetustyö	2700	3400	4500
Toimistotyö	-1800	-1600	-1300
Tietoliikennetyö	0	0	0

Taulukossa 2 on esitetty Työvoima 2020- loppuraportin, Työvoima 2025-väliraportin sekä vaihtoehtolaskelman mukaisia arvioita työllisyyden vuotuisista muutoksista ja sen arvioista. Kuten taulukosta huomataan suurin työvoimavaje tulee kaikkien arvioiden mukaan teolliselle alalle. Sen jälkeen eniten työntekijöitä poistuu maa- ja metsätaloustöistä, esimerkiksi maanviljelystä. Kolmanneksi eniten työvoimaa tullaan tarvitsemaan rakennusalalla.

2.2.1. Väestön ikärakenne

Koska Suomen väestö ikääntyy, on työllisyystilanne tällä hetkellä kaksijakoinen. Työttömiä työnhakijoita on tällä hetkellä lähes 300 000. Tästä huolimatta työvoiman niukkuus alkaa lähivuosina yleistyä, koska suuret ikäluokat alkavat jäädä eläkkeelle. Työllisyyden kehityksen ja työntekijöiden eläkkeelle siirtymisen synnyttämän uusien työntekijöiden tarpeen arvioidaan tulevana vuosina olevan noin 10 000-20 000 henkilöä suurempi vuodessa kuin työmarkkinoille tarjolla oleva uusi työvoima. Tarve pyritään ensisijaisesti kattamaan jo olemassa olevalla työvoimalla ja työvoimareserveillä. Kotimaisen työvoimareservin arvioidaan vuonna 2010 olevan noin 150 000 henkilöä, kun se vuonna 200 oli noin 380 000 henkilöä. Kotimaisen työvoiman ohella tarvitaan sellaisen maahanmuuton kasvattamista, joka perustuu siihen, että ihmiset

muuttavat tänne työn perässä. Jos työvoiman niukkuus alkaa jyrkästi kasvaa, tulee Suomella olla valmiudet tällaisen maahanmuuton huomattavaankin lisäämiseen. Ulkomaisen työvoiman määrällistä tarvetta ei ole mahdollista esittää siihen liittyvien useiden epävarmojen tekijöiden johdosta. (Työministeriö 2003: 10; Vesterinen 2002: 4.)

Seuraavaksi veratailen Suomen ikärakennetta Italian ja Irlannin ikärakenteeseen. Italiassa syntyvyys on jo kauan ollut alhainen, 1960-luvun puolesta välistä saakka, siksi siellä on lapsivuosisluokissa koko väestöön nähden vähemmän väkeä kuin missään muussa unionimaassa. Italiassa suurimmat ikäluokat ovat koko väestöön nähden yhtä suuret kuin Suomessa. Italiassa suurimmat ikäluokat ovat kuitenkin syntyneet vasta 1960-luvun puolessa välissä kuten useimmissa muissakin unionimaissa.

Irlannin väestörakenne on unionimaiden paras, sillä siellä asuu suhteellisen vähän eläkeikäisiä ja ikääntyneitä työkäisiä mutta erittäin runsaasti nuorta työkäistä väestöä. Vaikka Suomessa elävät EU:n vanhimmat suuret ikäluokat, on väestömme ikärakenne parempi kuin Italiassa, mutta huonompi kuin Irlannissa. Kaikissa teollistuneissa maissa, joissa syntyvyys on alhainen, yhä suurempi työvoimapoliittinen mielenkiinto kohdistuu ulkomaiseen työvoimaan. Maailmanlaajuinen väestöpotentiaali on suuri ja elintasoerot valtavia. Etenkin Euroopassa väestö ikääntyy ja työvoiman määrä kääntyy viimeistään 2010-luvulla laskuun, mikäli ei tapahdu suurta maahanmuuttoa. (Parkkinen 2002: 4; Vesterinen 2002: 4.)

Ratkaisuna mahdolliseen työttömyysongelmaan on ehdotettu lähinnä työn jakamista työaikaa lyhentämällä tai työn uudelleen määrittämistä, niin että erilaiset kolmannen sektorin, esimerkiksi urheiluseurojen, uskonnollisten yhdyskuntien ja muiden voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen toiminnat, joita ennen on tehty vapaa-ajalla ilman korvausta, katsottaisiin työksi ja niistä suoritettaisiin korvaus. Korvauksena voisi olla esimerkiksi työttömyysturva.

Molemmat edellä mainitut keinot hyödyttäisivät tilastollista työttömyysongelmaa, mutta eivät välttämättä toisi apua todelliseen köyhyysongelmaan. Suomessa kolmannen sektorin kyky laajeta ei ole suuri, ellei sillä korvata kunnallisia työpaikkoja. (Ilmakunnas ym. 2000: 21.)

2.2.2. Väestöennuste

75 vuotta täyttäneitä elää maassamme 330 000 henkeä eli lähes yhdeksän kertaa enemmän kuin sata vuotta sitten. Kolmessa vuosikymmenessä vanhusten lukumäärä kaksinkertaistuu. Elinajan jatkuvan pidentymisen ansiosta vanhusten lukumäärä kasvaa myös suurten ikäluokkien jälkeen. Vuonna 2050 täällä eläisi arvioitten mukaan 700 000 vanhusta, mikäli väestöennusteen oletukset toteutuvat. Vaikka kokonaisväestön määrä näyttää lähivuosikymmeninä jäävän vakaaksi, niin väestön ikärakenne edelleen muuttuu. Vanhusten (+74 vuotta) väestöosuus kaksinkertaistuu 13 prosenttiin kolmessa vuosikymmenessä ja kohoaa hieman myöhemminkin. (Ilmakunnas ym.2000: 37.)

Laukkasen (2001: 67) mukaan väestön ikärakenne on tällä hetkellä sellainen, että vanhusten määrä tulee vuosituhannen alkupuolella kasvamaan voimakkaasti. Nopein kasvu ajoittuu siihen ajankohtaan, kun suuret ikäluokat saavuttavat 65-vuoden iän, mutta tämä ikärakenteen muutos jatkuu aina 2030-luvulle saakka. Vanhusten määrä saattaa kasvaa vielä pidempäänkin, jos miesten ja naisten elinajat kasvavat vielä arvioita nopeammin. Syntyvyys on ollut samalla tasolla suunnilleen viimeiset 25 vuotta.

Työikäisen väestön määrä alkaa supistua Suomessa vuoden 2010 jälkeen. Vuoteen 2025 mennessä yli 65-vuotiaita suomalaisia on puolet enemmän kuin tällä hetkellä. Heidän osuutensa väestöstä nousee nykyisestä 16 prosentista 25 prosenttiin. Tarvitsemme työikäisistä entistä useamman henkilön työelämään, jotta työssäkäyvien huoltotaakka ei tule kestäättömäksi. Työikäisen elinkaarella ansiotyössä käymisen tulisi olla nykyistä pidempi ajanjakso. Entistä useamman henkilön pitäisi pysyä työelämässä pidempään kuin tällä hetkellä ja nuorten tulisi siirtyä nopeasti ja kattavasti työelämään koulutuksen jälkeen. Jos

ihmiset totutettaisiin tekemään töitä 75-vuotiaaseen asti, työllisyys lähestyisi potentiaalista työvoimaa. 15-75 vuotiaiden työllisyysaste väestön keskuudessa lähestyy 80 prosenttia ja tuottavuus kasvaa tällä hetkellä kaksi prosenttia vuodessa. Tällä tavoin kohtuullinen talouskasvu jatkuu ilman ulkomaista työvoimaa. (Laukkanen 2001: 68; Työministeriö 2005: 56.)

Väestöennusteen mukaan keski-ikäinen väestö eli 35-54 -vuotiaat supistuu niin, että 2010-luvun alussa heitä asuu Suomessa noin 1,4 miljoonaa. Kun taas varttuneiden työkäisten, eli 55-74 -vuotiaiden, lukumäärä lähes puolentoistakertaistuu noin 1,5 miljoonaan parissa vuosikymmenessä, kun suuret ikäluokat saavuttavat tämän ikäluokan. (Ilmakunnas ym.2000: 38.)

2.3. Työvoiman niukkuuden vaikutukset talouskasvuun

Talouskasvu syntyy työllisyyden kasvun ja tuottavuuden kasvun summana. Tuottavuuden kasvua tulee kaikin keinoin edistää, mutta senkin kasvulla on omat rajansa. Tuottavuuden kasvattaminen tulee kuitenkin olemaan ongelmallista, sillä yritysten kannalta ikääntyminen merkitsee rekrytointivaikeuksien kasvua jo lähivuosina. (Teollisuus ja Työnantajat 2003: 4.)

Jos työvoiman saatavuusongelmaan suhtaudutaan passiivisesti, seuraukset heijastuvat kaikkialle yhteiskuntaan. Varsinaista työvoimapulaa saattaa esiintyä varsinkin julkisilla aloilla. Yritysten tulisi kuitenkin sopeutua tähän tilanteeseen. Yrityksillä tuskin on halukkuutta pitää pitkään avoimena työpaikkojaan. Työvoiman niukkuus johtaisi siihen, että palvelujen tarjonta olisi nykyistä niukempaa ja kalliimpaa. Teollisuuden investoinnit suuntautuisivat yhä enemmän ulkomaille, missä työvoimaa on saatavilla tai sitten ne jäisivät osin toteutumatta. Lopputuloksena olisi hitaasti kasvava tai jopa taantuva kansantalous. (TT 2003: 8.)

Työllisyysasteen nostaminen on taloudellisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta yksi tärkeimpiä yhteiskuntapoliittisia, kestävän kehityksen mukaisia tavoitteita. Työpaikkojen syntyminen edellyttää sitä, että työvoiman kysyntä ja tarjonta kohtaavat, eli mitä enemmän työpaikkoja on tarjolla, sitä useammalla on mahdollisuus löytää itselleen sopiva työpaikka. Toisaalta työpolitiikan toimia painotetaan työvoiman saatavuuteen, jotta työllisyystavoite olisi mahdollista saavuttaa. Työpaikkoja jää syntymättä, jos työvoiman saatavuudessa on ongelmia. Tällöin ongelma saatetaan ratkaista esimerkiksi siirtämällä tuotantoa muualle. (Työministeriö 2005: 68.)

2.3.1. Työvoimavajeen kattaminen

Työnantajapuolella on laskettu, että vuoteen 2010 mennessä Suomessa vapautuu noin 700 000 työpaikkaa. Vuositasolla se tarkoittaisi sitä, että uusia työntekijöitä tulisi rekrytoida 70 000 vuodessa. Kun työelämään tulee tällä hetkellä noin 50 000 henkilöä vuodessa, avoimeksi jää 20 000 työpaikkaa, jotka olisi katettava erilaisilla lisäjärjestelyillä. Jos näitä avoimia paikkoja ei saada katettua on seurauksena työvoimavajetta, joka pääosin teollisuuden mukaan voidaan kattaa kotimaisin toimenpitein, esimerkiksi elinaikaista kokonaistyöaikaa pidentämällä, tuottavuuden nousulla ja uudella teknologialla. (Laukkanen 2001: 69.)

Työvoimavajetta olisi mahdollista kattaa myös maahanmuuttajien avulla, sillä tällä hetkellä osa maahanmuuttajista on työttömänä, eli heitä on työvoimareservissä. Uusia maahanmuuttajia taas olisi mahdollista houkuttaa Suomeen takaamalla heille työpaikka, säännöllinen palkka sekä asunto ja mahdollisuus tuoda perhe mukanaan Suomeen.

2.3.2. Alat johon työvoimavaje tulee vaikuttamaan

Seuraavaksi käsittelen niitä aloja, joihin työvoimavaje tulee tulevaisuudessa eniten vaikuttamaan. Ammattiryhmittäin uuden työvoiman tarve vuosina 2000-2015 on suurin rakennus- ja hoitotyössä. Hoito- ja palvelutyössä uuden työvoiman tarvetta lisäävät sekä työllisyyden kasvu että poistuma. Rakennus- ja teollisessa työssä työllisyys tulee vähenemään, mutta suurten ikäluokkien

siirtyessä eläkkeelle, tulee tällä alalle suurta vajausta joka kuitenkin luo uutta työvoiman tarvetta. Työvoiman poistuman ja työllisyyden kehityksen ohella uuden työvoiman rekrytointitarvetta lisää työvoiman vaihtuvuus olevassa olevissa työpaikoissa. (Työministeriö 2003: 11.)

Taulukko 3. Työssäkäyntitilasto, ennakkotiedot 2004 (Tilastokeskus 2006.)

	syntymävuosi				
	1949	1948	1947	1946	1945
	Ikä 2004				
	55	56	57	58	59
Maatalous	3274	3215	3063	2864	2431
Kalatalous	39	41	40	42	40
Kaivostoiminta ja louhinta	155	140	145	114	82
Teollisuus	10892	10271	9426	8456	6830
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	615	621	603	565	478
Rakentaminen	3745	3557	3176	2846	2258
Tukku- ja vähittäiskauppa	6064	5885	5528	5214	4172
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	1220	1127	1031	885	719
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	4292	4079	3767	3564	2869
Rahoitustoiminta	1461	1419	1407	1317	1108
Kiinteistö	6234	6068	5531	5218	4250
Julkinen hallinto	3756	3739	3620	3132	2798
Koulutus	4305	4443	4279	4203	3668
Terveydenhuolto	10284	9945	9514	8478	6748
Muut yhteiskunnalliset palvelut	3088	3111	3064	2963	2555

Kuten ylläolevasta taulukosta käy ilmi, työskentelee suurista ikäluokista valtaosa teollisuuden parissa, jonka työllistävimmät osa-alueet ovat massan, paperin ja paperituotteiden valmistus, metallituotteiden valmistus sekä koneiden ja laitteiden valmistus. Seuraavaksi eniten suuriin ikäluokkiin kuuluvista työskentelee terveydenhuollossa. Tästä ryhmästä olen jo aikaisemmin kappaleen kaksi alussa tuonut esille sairaanhoitajat, joista tulee todellinen pula suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. Sairaanhoitajien alhaiset palkat ja palkkaukseen nähden hyvin raskas työ eivät houkuttele alalle tällä hetkellä tarpeeksi uusia opiskelijoita.

Korkeastikoulutettua nuorta väestöä on tällä hetkellä paljonkin tarjolla, mutta ammattikorkeakoulu tai ammattikoulututkinnon suorittaneista ei riitä tarpeeksi työvoimaa siihen nähden, kuinka paljon eri aloilta pian jää eläkkeelle.

Korkeakoulututkinnon suorittaminen onkin nykyään suositumpaa, kuin ammatillisen koulutuksen hankkiminen. Yliopiston ja korkeakoulujen pyrkijämäärät ovat jo pitkään olleet kasvussa, kun taas ammattiopisto- tai ammattikorkeakoulutason koulutus ei juuri kiinnosta nuoria. Korkeasti koulutettuja valmistuu työttömäksi tällä hetkellä, kun taas ammattiin johtavien tutkintojen kuten esimerkiksi putki- tai sähkömiesten ammattikunta pienenee kokoajan. Näiden työvoimapulasta kärsivien alojen työvoimavajetta voitaisiin parantaa esimerkiksi palkkaamalla näille aloille ammattitaitoisia maahanmuuttajia. Vaihtoehtoisesti voitaisiin kouluttaa työttömänä olevia maahanmuuttajia näille aloille, jossa on tai tulevaisuudessa on mahdollisesti työvoimapulaa.

Työvoiman ulkopuolella olevista työkäisistä suurimmat ryhmät ovat opiskelijoita ja varhaiseläkkeellä olevia. Näiden työvoiman ulkopuolella olevien henkilöiden aktivointi työelämään on tästä syystä vaikeaa eikä aina edes perusteltua. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan välisen tasapainon parantamiseksi tulisikin varautua myös nykyistä laajempaan mahdolliseen työvoiman maahanmuuttoon. (Työministeriö 2003: 11.)

3. MAAHANMUUTON TALOUDELLISTA TEORIAA

Tässä kappaleessa käsittelen teorioita, jotka liittyvät niin maahanmuuttajiin kuin työmarkkinoihin. Ensin käyn läpi työmarkkinoiden perusteoriaa, jonka kehittäjänä oli Adam Smith ja sen jälkeen inhimillisen pääoman teoriaa ja signalointimallia. Nämä kolme teoriaa liittyvät toisiinsa läheisesti.

3.1. Neoklassinen työmarkkinateoria

Neoklassisen työvoimateorian isä Adam Smith uskoi työmarkkinoiden saavuttavan tasapainon itsestään markkinamekanismin avulla. Työvoima siirtyy paikasta toiseen, kunnes syntyy tasapaino työpaikkojen kysynnän ja tarjonnan välillä. Neoklassinen lähestyminen työmarkkinoihin on samanlainen kuin mihin tahansa markkinoihin, esimerkiksi hyödykemarkkinoihin. Neoklassinen työmarkkinateoria kehitettiin 1900-luvun taitteessa, helpottamaan työmarkkinoitten käyttäytymisen tulkintaa. Siihen aikaan työmarkkinoilla oli enimmäkseen miehiä, huonosti koulutettua työvoimaa ja valtaosa työskenteli pienissä yrityksissä. (Adnett 1996: 44; Jaakkola 2005: 24.)

Neoklassisen työvoimateorian mukaan maailma on täynnä yksilöllisiä päätöksentekijöitä. Potentiaalisia työntekijöitä motivoi työntekoon hyödyn maksimoiminen ja yrityksiä motivoituvat palkkaamaan ihmisiä mahdollisimman suuren voiton tekemiseksi. Työmarkkinat ovat siis tietyssä mielessä verrattavissa huutokauppaan, missä nämä päätöksentekijät ovat hinnantottajia siinä mielessä, että he eivät voi kuitenkaan vaikuttaa omilla toimillaan markkinoiden toimintaan.

Markkinoilla vallitsee määrätty palkka, kun oletetaan vallitsevan täydellinen kilpailu työvoimarkkinoilla sekä hyödykkeiden markkinoilla. Työntekijät ja työpaikat ovat homogeenisiä, joten työntekijät nähdään kaikki yhtä tuottavina yksilöinä. Kaikilla työn tarjoajilla oletetaan tämän teorian mukaan olevan rajattomasti aikaa ovat eikä liikkuvuus markkinoilla ole esteenä. Yrityksillä sekä työntekijöillä on täydellinen informaatio työmarkkinoilla vallitsevilla olosuhteilla. (Adnett 1996: 44-45.)

Yritykset haluavat palkata työvoimaa, koska he pyrkivät kasvattamaan voittojaan lisätuotannolla. Työntekijät eivät pysty tuottamaan itselleen kaikkia hyödykkeitä, joita he haluaisivat kuluttaa. Työmarkkinoilla käydään kauppaa taloudessa lyhyellä aikavälillä: ajanjaksolla jolloin yritykset toimivat annetun teknologian puitteissa ja tietyllä määrällä tehtaita ja koneita. (Adnett 1996: 45.)

Smithiä kritisoitiin jo 1800-luvulla. Suuren pula-ajan joukkotyöttömyys johti neoinstitutionaalisen koulukunnan kehittymiseen 1940-1950-luvulla. Koulukuntaa edustavat tutkijat totesivat, että suurtyönantajien ja ammattiyhdistysten kasvu saivat aikaan yritysten sisäiset työmarkkinat, jotka olivat pitkälti erossa yritysten välisistä, ulkoisista työmarkkinoista. Työvoiman liikkuvuus riippui siis ainoastaan henkilön persoonallisista ominaisuuksista kuten iästä, sukupuolesta, ihonväristä ja ammattiasemasta. Työntekijät eivät olleet lainkaan perillä muista työpaikkamahdollisuuksista. (Jaakkola 2005: 24.)

3.2. Inhimillisen pääoman teoria

Neoinstitutionaalinen teorian kritiikki johti *Human Capital*-teorian syntyyn neoklassismin sisälle. Työvoiman homogeenisuus väistyi ei-homogeenisuuden tieltä. Yksilöiden nähtiin perustuvan investoidun inhimillisen pääoman määrään, joka puolestaan tulisi määräämään mahdollisen rekrytoitumisen ja palkkauksen. (Jaakkola 2000: 24.)

Termi inhimillisen pääoman teoria tarkoittaa tiedon, taidon ja muiden fyysisten ja psyykkisten kykyjen myötävaikutusta tuottavuuteen. Inhimillinen pääoma on voimavara, jota yksilöt ovat hankkineet sijoittaessaan muun muassa opiskeluun ja terveyteen. Ensisijaisesti inhimillisen pääoman teorian kehityksen edistämiseksi investoidaan koulutukseen ja toissijaisesti terveyteen sekä työvoiman liikkuvuuteen. Inhimillisen pääoman teoria oli aluksi vastaus siihen astisen kasvuteorian puutteille. Sen avulla pyrittiin selittämään, miksi talouskasvu oli huomattavasti nopeampaa kuin pelkkä tekninen kehitys ja mitä investointien sekä työvoiman määrän kasvu antoivat olettaa. Pian sen jälkeen inhimillisen pääoman teorian puitteissa alettiin tutkia myös palkkarakenteita. Inhimillisen pääoman

teorian keskeisenä lähtökohtana on ollut, että oppilaitoksessa tapahtuvaa koulutusta, työssä harjaantumista ja terveydenhoitoa tarkastellaan investointeina sen sijaan, että niitä käsiteltäisiin vain kulutuksena. (Asplund 1991: 1; Korkeamäki 1999: 4; Kuusi: 6.)

Perusoletus inhimillisen pääoman teorian pohjalla on, että jokaisella ihmisellä on jokin synnynnäinen määrä inhimillistä pääomaa, jota hän voi koulutuksen ja harjaantumisen kautta kasvattaa, ja näin samalla nostaa työn tuottavuuttaan. Koulutus lisää sijoittamisen tai tuotannon kehitystä, ja muuttaa taitamattoman työvoiman taitavaksi. Koulutusta käsitellään siis toisaalta investointina inhimilliseen pääomaan ja toisaalta tuotannollisena prosessina, jossa kouluttamattomasta työvoimasta tehdään koulutettua työvoimaa. (Asplund 1993: 8; Korkeamäki 1999: 4.)

Asplundin (1993: 8) mukaan pääoman kasvu inhimillisessä pääomassa heijastaa markkinoiden mukaista palkkaa, jonka on ajateltu olevan yhtä suuri kuin työntekijän sen hetkinen minimituottavuus. Tämän teorian mukaan työmarkkinat sekä koulutettu työväestö toimivat yhtäpitävästi kilpailullisen kansantaloustieteen analyysin kanssa. Tämän mukaan niille ihmisille, joilla on sama inhimillinen pääoma, maksetaan samaa palkkaa.

Inhimillisen pääoman teoriassa katsotaan työmarkkinoiden olevan täydelliset sekä kilpailun että informaation osalta. Tällöin palkka vastaa yksilön tuottavuutta ja ihmisille, joilla on saman verran inhimillistä pääomaa maksetaan yhtä suurta palkkaa. Täydellisistä työmarkkinoista, jotka lisäksi yhdistetään homogeneisuusoletukseen puolestaan seuraa, että työntekijän on maksettava kaikki koulutuksesta aiheutuvat kustannukset ja toisaalta hän siis saa myös kaiken koulutuksesta aiheutuvan hyödyn. Jos yritys koittaisi hyötyä työntekijän kasvavasta tuottavuudesta ilman lisäkorvausta, olisi varmaa, että aina löytyisi toinen yritys, joka olisi valmis maksamaan työntekijälle hänen täyttä tuottavuuttaan vastaavaa palkkaa. (Korkeamäki 1999: 4-5.)

3.3. Signaalointimalli

Työmarkkinat ovat dualistiset, koska työnantajat turvautuvat korvikemuuttujiin, todellisiin indekseihin rekrytoinnin onnistumisen varmistamiseksi. Spencen (1974) mukaan ikä voi olla todellinen indeksi. Spence kutsuu teoriaansa nimellä *Signalling model*, joka on *human capital*-teorian kehityssuunta. Tämän teoriaan mukaan ihmiset työllistyvät tiettyjen ominaisuuksiensa vuoksi. (Jaakkola 2000: 24.)

Inhimillisen pääoman teoriaa on myös saanut kritiikkiä. Korkeamäki (1999: 9) viittaa teoksessaan Spenceen (1974), jonka mukaan signaalointimalli hylkää kokonaan koulutuksen ja tuottavuuden välisen yhteyden. Asplundin (1991: 2) mukaan signaalointimallin perusideana on työntekijän ja työnantajan välinen epäsymmetrinen informaatio: työntekijä tietää oman tuottavuutensa, mutta työnantajan on sitä mahdotonta luotettavasti havaita. Palkkaeroilla myös yliarvioidaan koulutuksen tuomaa hyötyä yhteiskunnalle. Kun signaalointimallin voisi ajatella olevan jonkinlainen vastakohta inhimillisen pääoman teorialle.

Korkeamäki (1999: 9) viittaa teoksessaan Weissin (1995) tarjoamaan erotteluhypoteesiin, joka sijoittuu näiden kahden äärimmäisyyksien välille. Sen mukaan koulutuksella on sekä tuottavuutta kohottava vaikutus että tehtävä signaalina työnantajan suuntaan. Weissin hypoteesin mukaan työntekijän rajatuottavuus määräytyy pitkälti työpaikan ja työtehtävän mukaan, ei yksinomaan työntekijän taitojen ja koulutuksen perusteella.

Kun työnantaja palkkaa uusia työntekijöitä, hän ei koskaan voi olla varma palkkaamansa työntekijän tuottavuudesta. Usein työnantaja ei saa pitkänkään ajan päästä täyttä varmuutta työntekijän luotettavuudesta. On kuitenkin löydetty tiettyjä "mittareita", jotka korreloivat työntuottavuuden kanssa kuten ikä, rotu, sukupuoli, työkokemus, koulutus ja työntekijän persoonallisuus. Näistä indikaattoreista muuttumattomia ovat rotu ja sukupuoli. Koulutus on puolestaan sellainen indikaattori, johon ihminen voi vaikuttaa. Kenellä tahansa on periaatteessa mahdollisuus hankkia korkeakoulututkinto niin halutessaan. Näitä

muutettavia indikaattoreita kutsutaan tässä teoriassa signaaleiksi. (Ehrenberg & Smith 1994: 315-316.)

3.4. Työvoiman kansainvälisen liikkumisen vaikuttimet

Tässä kappaleessa käsittelen sitä, miten vapaaehtoisen siirtolaisuuden syitä ja suuntia on pyritty selittämään useista eri näkökulmista. Talousteorioissa yksilöitä ja perheitä on tarkasteltu rationaalisina päätöksentekijöinä, jotka päättävät muuttaa tai olla muuttamatta, mietittyään ensin maastamuuttoon ja kohdemaan valintaan liittyviä taloudellisia hyötyjä ja haittoja. Muuttopäätöstä kannustavat ja vaimentavat taloudelliset seikat näyttäytyvät yksilön ja perheiden tasolla yksilöllisinä työntö- ja vetotekijöinä (*push and pull*). Rakenneteorioissa kiinnostuksen kohteena eivät ole yksilöiden ja perheiden päätöksenteko, vaan esimerkiksi työmarkkinoiden rakennemuutokset, tai vielä laajemmin tarkasteltuna maailmantalouden rakennemuutokset.

Rakenneteorioiden eräänlaista elilleenkehittelyä edustavat erilaiset systeemiteoriat. Systeemiteorioissa katsotaan, että muuttoliikkeitä eivät selitä vain rakenteet ja yksilöllinen päätöksenteko, vaan myös muut tekijät. Näitä muita tekijöitä ovat tavaroiden ja pääomien virrat sekä kulttuuriset ja poliittiset vaikuttimet. Kaikki tekijät kytkeytyvät loppujen lopuksi toisiinsa. (Työministeriö 2003: 27-28.)

Maahanmuuttajan kohtaamat muuttokannustimet voidaan siis jakaa veto- ja työntötekijöihin. Uuden kohdemaan vetotekijöinä voidaan pitää korkeampia palkkoja, parempaa työllisyyttä, hyviä sosiaalietuksia, turvallista ympäristöä ja miellyttävää ilmastoa. Muuttoa edistävinä työntötekijöinä puolestaan ovat lähtömaan heikot palkat tai työllistymismahdollisuudet sekä erityisesti poliittiset ja etniset levottomuudet. (Sarvimäki 2003: 6.)

Monet siirtolaisuustutkijat ovat löytäneet käytännöllisempiä ja suoraviivaisempia selityksiä, jotka eivät pidä kovinkaan olennaisena sitä, ovatko selittävät tekijät yksilöllisiä, rakenteellisia tai mahdollisesti jonkun

systemin osia. Peter Stalkerin (2006) mukaan, maastamuuttoon ja kohdemaan valintaan vaikuttavat merkittävimmin olemassa olevat tai odotettavissa olevat erot ansiotasossa. Lisäksi muuttoreitin pituus on ansiotason ohella merkittävä tekijä. Lisäksi selittäviä tekijöitä ovat se, että kohdemaassa on työtä tarjolla maahanmuuttajille ja se, että lähtömaan taloudelliset ja yhteiskunnalliset rakennemuutokset katkovat ihmisten perinteisiä siteitä asuinpaikkakuntaansa. (Työministeriö 2003: 28.)

Myös Philippe Wanner (2002) on tutkinut Euroopan neuvoston jäsenmaiden 1990-luvun muuttoliiketilastoja ja todennut, että muuttoliikkeet Euroopassa ovat muuttuneet hyvin mutkikkaiksi. Hänen mukaansa yleisiä selittäviä tekijöitä on kuitenkin neljä:

1) Historialliset siteet, jotka ovat muotoutuneet siirtomaakautena poliittisten yhteyksien kautta, esimerkiksi muutto entisten Itäblokin maiden välillä tai siten, että siteet on tietoisesti rakennettu pitkän ajan kuluessa (Yhdysvaltojen Bracero-ohjelmat).

2) Maantieteellinen läheisyys on erityisen merkityksellinen selittävä tekijä Välimeren alueella ja Skandinavian maissa.

3) Yhteinen kieli on keskeinen selittäjä muutossa anglosaksisten maiden välillä.

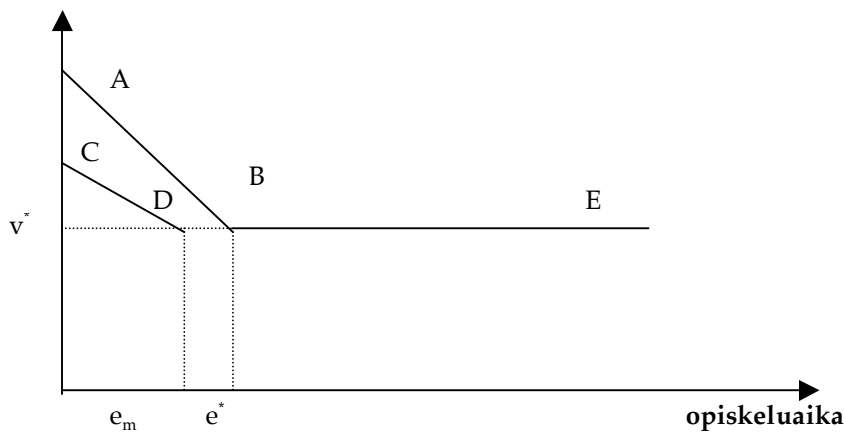
4) Kohdemaan maahanmuuttopolitiikka (Työministeriö 2003: 28).

Suomea koskevasta muutto- ja kohdemaapäätöksiä käsittelevästä tutkimuksesta voidaan todeta, että tutkimus on hyvin niukkaa ja erityisiin ryhmiin rajattua. Seppo Paananen (1993) on todennut, että mikään teoria ei pysty selittämään kaikenlaista muuttoa. Suomessa työvoimapolitiittinen ja tutkimuksellinen mielenkiinto on viime aikoihin asti kohdistunut erityisesti korkeastikoulutetun ja ammattitaitoisen työvoiman maahanmuuttoon. (Työministeriö 2003: 29.)

Todelliset muuttovirrat köyhistä maista rikkaisiin maihin viittaavat muuttoyllykkeiden olemassaoloon, jotka voidaan jakaa veto- ja työntötekijöihin. Lucas (1990) tarjoaa selitykseksi tämän kaltaiselle muuttovirralle inhimillisen pääoman positiivisia ulkoisvaikutuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että henkinen pääoma lisää paitsi hyvin koulutetun työvoiman tuottavuutta, mutta myös samassa maassa työskentelevän kouluttamattoman työvoiman tuottavuutta. Näin ollen pääoman ja tehokkaan työvoiman suhde selittää pääoman pysymisen rikkaissa maissa, mutta samalla sekä korkean että matalan tuottavuuden työvoimalla on kannustimena siirtyä korkeamman henkisen pääoman maihin. (Sarvimäki 2003: 5-6.)

Vaihtoehtoinen selitys voidaan esittää, kun tuottavuus määritellään kykynä käyttää pääomaa. Jos tuotannontekijäkorvaukset vastaavat tuotannontekijän rajatuottavuutta, riippuu palkka työntekijän käytettävissä olevista sekä henkisestä että fyysisestä pääomasta. Tällöin pääoma pyrkii keskittymään paremmin koulutetun työvoiman maahan ja vastaavasti korkean tuottavuuden työvoima pyrkii siirtymään pääomarikkaaseen maahan. (Sarvimäki 2003: 5.)

Elinkaaren käytettävissä olevat tulot

Kuvio 2. Elinkaaren käytettävissä olevat tulot (Sarvimäki 2003: 21).

Tarkastellaan maahanmuuton vaikutuksia nyt kuvion 2 avulla. Ennen maahanmuuttoa työntekijän elinikäiset käytettävissä olevat tulot määräytyivät tämän koulutukseen käyttämän ajan funktiona janan ABE mukaisesti. Mikäli agentilta kuluisi korkean tuottavuuden tuomaan koulutukseen aikaa enemmän kuin e^* , hän päättää jäädä maahan matalan tuottavuuden työntekijäksi, jolloin

hänen käytettävissä olevat tulonsa ovat v^* . Korkean tuottavuuden työntekijöiden tulot riippuvat puolestaan opintoihin käytetystä ajasta, jana AB. (Sarvimäki 2003: 20.)

Oletetaan, että maahan muuttaa matalan tuottavuuden työntekijöitä, joita tulontasausjärjestelmä kohtelee samoin kuin kantaväestöä. Samalla valtio pyrkii tasaamaan maahanmuuton tulonjakovaikutuksia siten, että kouluttamattoman kantaväestön käytettävissä olevat tulot pysyvät ennallaan, mutta samalla valtion budjetti pidetään tasapainossa. Kuten edellä todettiin, matalan tuottavuuden työvoiman lisääntyminen laskee palkkoja ja kasvattaa tuottoja. Koska tuottavuus oletetaan kyvyksi tuottaa enemmän muuten identtisiä työpanoksia ja toisaalta matalan tuottavuuden työntekijät voivat sijoittaa fyysisen pääomaan kouluttautumisen sijasta, kouluttautuminen menettää näin houkuttelevuuttaan ja maksimaalinen opiskeluaika lyhenee tasolle e_m^* . Näin ollen siis kaikki korkean tuottavuuden työntekijät menettävät tuloja ja jatkossa entistä harvempi päättää kouluttautua. (Sarvimäki 2003: 20.)

3.5. Siirtolaisuus talousteoriassa

Tässä kappaleessa tutkin sitä, miten siirtolaisuuden kannustimet syntyvät eri alueisiin liittyvistä veto- ja työntötekijöistä sekä agenttien henkilökohtaisista ominaisuuksista. Agentilla tässä yhteydessä tarkoitetaan maahanmuuttajaa tai siirtolaista, joka muuttaa omasta kotimaastaan töihin johonkin toiseen maahan. Siirtolaisuuteen kannustavat alueelliset erot palkoissa ja työllistymismahdollisuuksissa sekä agentin tasolla nuoruus, halukkuus ottaa riskejä ja tulevien hyötyvirtojen korkea arvostus. Maiden välinen fyysinen ja kulttuurinen etäisyys ja agenttien kotimaata suosivat preferenssit vähentävät puolestaan siirtolaisuutta. Tämän teorian mukaan voidaan myös olettaa, että siirtolaisiksi valikoituu keskimääräistä tuottavampia henkilöitä. Toisaalta taas matalien tuloerojen maiden katsotaan vetävän alhaisen tuottavuuden työvoimaa puoleensa. (Sarvimäki 2003.)

Lucas (1990) lähestyy teorian ja todellisuuden välistä ristiriitaa henkisen pääoman kautta. Hän jakaa työvoiman korkean ja matalan tuottavuuden kategorioihin ja määrittelee tuottavuuden kyvyksi luovuttaa enemmän muuten identtisiä työvoimapanoksia. Teorian mukaan työntekijän tuottavuutta voi lisätä koulutuksen avulla. Koska pääomarikkaissa maissa työvoima on tyypillisesti paremmin koulutettua kuin työvoimariikkaissa maissa, maiden tosiasiallisten työpanosten ja pääoman suhteen voidaan itse asiassa katsoa olevan tasapainossa. Tämä selittäisi pääoman pysymisen pääomavaltaisessa maassa henkeä kohti laskettuna. Myös palkka olisi tosiasiallista työpanosta kohti yhtäläinen, joten taloudellisia yllykkeitä työvoiman liikkuvuudelle ei näin syntyisi. (Sarvimäki 2003: 5.)

Toisaalta todelliset muuttovirrat köyhistä maista rikkaisiin viittaavat kuitenkin muuttoyllykkeiden voimassaoloon. Lucas tarjoaa tähän selitykseksi inhimillisen pääoman positiivisia ulkoisvaikutuksia. Tällöin henkinen pääoma lisää paitsi hyvin koulutetun myös samassa maassa työskentelevän kouluttamattoman työvoiman tuottavuutta. Näin ollen pääoman ja tehokkaan työvoiman suhde selittää pääoman pysymisen rikkaissa maissa, mutta samalla sekä korkean että matalan tuottavuuden työvoimalla on yksi kannustin siirtyä korkeamman henkisen pääoman maahan. (Sarvimäki 2003: 5.)

Vaihtoehtoinen selitys tälle teorialle voidaan esittää, kun tuottavuus määritellään kykynä käyttää pääomaa. Mikäli tuotannontekijäkorvaukset vastaavat tuotannontekijän rajatuottavuutta, riippuu palkka työntekijän käytettävissä olevasta henkisestä ja fyysisestä pääomasta. Tällöin pääoma pyrkii keskittymään paremmin koulutetun työvoiman maahan ja vastaavasti korkean tuottavuuden työvoima pyrkii siirtymään pääomarikkaaseen maahan. (Sarvimäki 2003: 5.)

Jos henkisellä pääomalla katsotaan olevan positiivisia ulkoisvaikutuksia ja lisäksi oletetaan, että kaikki halukkaat eivät voi muuttaa maasta, aivovuodon vaikutukset voivat olla positiivisia myös työvoimaa luovuttavalle maalle.

Lopulta väliaikainen siirtolaisuus voi olla myös lähtömaalle edullista, jos maahanmuuttajien henkinen pääoma kasvaa ulkomailla vietetyn ajan seurauksena. Tämä on erittäin todennäköistä, sillä maahanmuuttajaa koulutetaan työssään ja näin henkinen pääoma kasvaa. (Sarvimäki 2003: 27.)

4. MAAHANMUUTTAJAT JA EU:N ITÄLAAJENTUMINEN

Tässä luvussa käsittelen maahanmuuttajia ja maahanmuuton historiaa sekä EU:n laajentumisen myötä tulleita uusia maita ja niiden elintasoja verrattuna Suomeen. Luvussa käsitellään myös suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan sekä lopuksi hieman tarkastellaan kritiikkiä globalisaatiota kohtaan.

Maahanmuuttaja on henkilö, joka on muuttanut ulkomailta, ja jonka syntyperä ja kulttuuritausta on Suomen rajojen ulkopuolella (Jaakkola 2000: 21). Kansainvälisen maahanmuuton vaikutukset ovat monenlaiset: muutolla on taloudellisia, sosiaalisia sekä kulttuurillisia vaikutuksia niin maahanmuuttajan lähtömaahan kuin maahanmuuttajan kohdemaan. Maahanmuuttajia on maailmassa tällä hetkellä noin 180 miljoonaa, joka on 3 prosenttia maailman väestöstä. (Özden&Schiff 2006: 1.)

Muuttoliikkeen suuruusluokkaa voidaan arvioida veto- ja työntekijöiden avulla. Vetotekijöillä tarkoitetaan kohdemaan houkuttelevuutta, erityisesti korkeaa palkkatasoa, hyviä työllistymismahdollisuuksia ja miellyttävää asuinympäristöä. Lähtömaassa voidaan ajatella olevan tiettyjä tekijöitä, jotka "työntävät" väestöä pois maasta. Näitä ovat esimerkiksi korkea työttömyys, poliittinen epävakaus tai tietty turvattomuus omassa maassa. Lisäksi muuttohalukkuuteen vaikuttavat halu asua tietyssä paikassa, omassa kotimaassa olevat perhe- ja ystävyys-suhteet sekä miten kohdemaassa suhtaudutaan maahanmuuttajiin. Uusissa jäsenmaissa, kun vertaillaan 15-24 -vuotiaiden työttömyysasteita on erot ovat valtavia. Suurimmat työttömyysluvut ovat Puolassa 41,5 prosenttia, Bulgariassa 39,9 prosenttia ja Slovakiassa 38,9 prosenttia. (Sarvimäki 2004: 9-10; Zimmermann 1995: 51.)

EU-jäsenmaiden väestön ikäjakaumaa tarkasteltaessa löytyy nuorin väestö Virosta ja Latviasta, joissa 15-20 -vuotiaat muodostavat suurimman ikäryhmän. Näistä maista olisi mahdollista houkutella nuoria töihin Suomen puolelle. Väestön vanheneminen nykyisissä EU-maissa saattaa olla vetotekijä, mikäli se johtaa työvoimapulaan. Pitkällä tähtäimellä tämä koskee koko Eurooppaa, mutta ilmiön aikatauluissa on eroja. Suomessa suurimmat ikäluokat syntyivät

vuosina 1945-1950, kun valtaosassa nykyistä EU:ta vasta 1960-luvulla. Merkittävää siis on se, että Suomi tulee kohtaamaan väestön vanhenemisesta johtuvat haasteet noin 15 vuotta muuta Eurooppaa aikaisemmin. (Sarvimäki 2004: 11.)

Näin ollen tilanne, jossa kohdemaiden ikärakenne synnyttäisi vetoa samaan aikaan kun lähtömaiden ikärakenne aiheuttaisi työntöä, toteutuisi vain Suomen kohdalla. Muiden nykyisten EU-maiden väestön ikääntymisen aiheuttama mahdollinen veto alkaa vasta 2020-luvulla, jolloin vuonna 2004 liittyneiden jäsenmaiden ikärakenteen aiheuttamat työntötekijät ovat jo merkittävästi lieventyneet. (Sarvimäki 2004: 11.)

Voimakas maahanmuutto aiheuttaa myös epävarmuutta etenkin Euroopassa. Pelätään, että se johtaa pienempiin palkkoihin tai suurempaan työttömyyteen kotimaan työntekijöiden keskuudessa. Huoli matalammista palkoista ja työttömyydestä on siksi niin voimakas, koska Euroopassa kumpaakin on esiintynyt jo joitakin vuosia. Jos siis palkat kohdemaassa ovat joustamattomia, suuri määrä maahanmuuttajia saattaa aiheuttaa kasvua työttömyydessä. Nämä ovat siis kuitenkin vaan paikallisten asukkaiden pelkoja ja hyvin epätodennäköistä on, että niin todellisuudessa tapahtuisi. Päinvastoin maahanmuuttajat luovat tarpeita tuotteille ja palveluille lisäten kotimaan tuotantoa ja nostaen palkkoja. (Zimmermann 1995: 53.)

4.1. Maahanmuuton historiaa

Toisen maailmansodan jälkeen Suomi oli Etelä-Euroopan maiden tavoin pitkään työvoimaa luovuttava maa, eikä Suomen taloudellinen tilanne ollut missään vaiheessa otollinen maahanmuuttajatyövoimalle. Siinä mielessä maahanmuuttotyövoiman nelinkertaistuminen 1990-luvun lamavuosina oli hämmästyttävää. Maahanmuuton kasvu viime vuosikymmeneltä lähtien on johtunut muista syistä kuin työvoiman tarpeesta, esimerkiksi humanitaariset syyt ovat olleet keskeisiä. (Jaakkola 2000: 7; Työministeriö 2003: 9.)

Neuvostoliiton hajoaminen ja toisaalta Euroopassa käydyt sodat ja aseelliset konfliktit lisäsivät 1990-luvulla pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrää. Lisäksi Suomeen on muuttanut noin 25 000 inkerinsuomalaista Venäjältä ja Virosta. (Työministeriö 2003: 9.)

Samanaikaisesti kun maahanmuutto Suomeen alkoi merkittävästi kasvaa, oli maassa myös vaikea taloudellinen tilanne. Työttömyysaste oli 1990-luvun puolivälissä korkeimmillaan, jopa yli 20 prosenttia, mikä vaikeutti olennaisesti maassa olevien ulkomaalaisten työllistymistä. Nämä vaikutukset tuntuvat edelleen niin maahanmuuttajien työllisyysasteessa kuin yhteiskunnan asenteissakin. (Työministeriö 2003: 9.)

Suomen maahanmuuttopolitiikan pohjana on ollut angloamerikkalainen monikulttuurimalli. Jokainen etninen ryhmä voi säilyttää kielensä ja kulttuurinsa, mutta integroitumisessa on omat ongelmansa. Maahanmuuttaja pyritään Suomessa integroimaan yhteiskuntaan mahdollisimman nopeasti. Maahanmuuttajia vastaanottavan maan vastaanottokäytäntö vaikuttaa huomattavasti maahanmuuttajan sopeutumiseen. Käytännössä integroituminen tarkoittaa pitkälti sellaista työllistymistä, jonka avulla ulkomaalainen pääsee tehokkaimmin tutustumaan uuden kotimaansa yhteiskunnan käytäntöihin. (Jaakkola 2000: 17-18.)

4.1.1. Työvoiman maahanmuuton periaatekysymykset

Maahanmuuttoon liittyy joitakin hankalia moraalikysymyksiä. Työvoiman maahanmuuttoa voidaan pitää itsekkäänä, koska lupamenettelyn avulla maahanmuuttajia valikoidaan vastaanottavan maan kriteerien mukaan. Samoin voidaan pitää itsekkäänä sitä, että ulkomaista työvoimaa haluava maa suuntaa tiettyyn maahan ja tiettyyn ryhmään markkinointitoimia työvoiman houkuttelemiseksi. Tämän kaltaisella itsekkyydellä voidaan katsoa olevan haitallisia seurauksia työvoiman lähtömaassa; seurauksena voi esimerkiksi olla työvoimapula, joka saattaa hidastaa koko lähtömaan kehitystä. Työvoiman maahanmuutolla voidaan katsoa olevan vaikutusta sekä vastaanottavan maan (*brain gain*) että lähtömaan (*brain drain*) kehityksen edellytyksiin. (Työministeriö 2003: 12.)

Brain drain- termissä kiinnitetään yleensä korostetusti huomiota vain niihin kielteisiin seurauksiin, joita työvoiman liikkuminen aiheuttaa lähtömaille. Lähtömaille koituu työvoiman maastamuutosta kuitenkin monesti myös hyötyjä. Hyötyjä koituu esimerkiksi silloin, kun osa työntekijän niistä ansioista, joita hän on tienannut kohdemaassa, tulee käytetyksi lähtömaassa rahalähetysten, vierailujen tai paluumuuton myötä. (Työministeriö 2003: 12.)

Toisenlaista käsitystä työvoiman maahanmuuton moraalista edustaa *brain circulation*- termi. Tämän perusajatuksena on, että työvoiman liikkuvuus yli rajojen hyödyttää sekä vastaanottavia maita että lähtömaita, kunhan liikkuvuus on mahdollisimman vapaata. Työntekijän vapaaseen liikkumiseen liittyy käsityksen mukaan myös lähtömaille koituvia lukuisia etuja, esimerkiksi työntekijän lisääntynyt ammattikokemus ja muu inhimillinen pääoma, joka realisoituu työntekijän mahdollisen paluun yhteydessä. Muita etuja ovat esimerkiksi työntekijän mahdolliset rahalähetykset kotiin jääneille omaisille sekä lisääntyneet ammatilliset ja liiketoimintasuhteet ja -verkostot kohdemaassa. *Brain circulation*- käsitettä voidaan kuitenkin arvostella muun muassa siitä, että ihmisten oletetaan toimivan riittävän tiedon pohjalta rationaalisesti eikä se ota huomioon lainkaan epärationaalista toimintaa. Tästä syystä käsitettä voidaan syyttää liiallisesta itseohjautuvuuden ihannoinnista. (Työvoimaministeriö 2003: 12.)

4.1.2. Työvoiman vapaa liikkuvuus EU-alueella

Työvoiman liikkuvuus EU- ja ETA-alueella ei ole ollut niin laajaa kuin olisi toivottavaa. Työvoiman vähäinen liikkuvuus on osittain johtunut monista, yhä olemassa olevista liikkuvuuden esteistä, kuten tiedon saannin puutteista, kielitaitovaatimuksista sekä ammattipätevyyden tunnustamisesta ja byrokratiaan liittyvistä kielteisistä mielikuvista. Osittain liikkumattomuus on myös johtunut paikallisten työmarkkinoiden perinteisistä toimintamalleista, kielitaidon puutteesta, ikääntymisestä ja siitä huolesta että selviytykö oma perhe. (Työministeriö 2003: 22.)

Toisaalta voidaan ajatella, että yli rajojen liikkuvan työvoiman ei tule olla itsetarkoituksellista, vaan enemmänkin mahdollisuus silloin, kun työntekijä

näkee sen itselleen sopivaksi ja mahdolliseksi. Mahdollisuutta lähteä ulkomaille töihin ovat laajassa mitassa käyttäneet vain lähinnä nuoret hyvin koulutetut työntekijät, joilla ei ole omaa perhettä. (Työministeriö 2003: 22.)

4.2. Uudet EU-maat

Euroopan unionin historian viides laajentuminen vappuna 2004 poikkesi monin tavoin aiemmista laajentumiskierroksista. Ensinnäkin liittyjiä oli kerralla kymmenen, eli EU-maiden määrä kasvoi 15:sta 25:een. Samalla unionin asukasluku lisääntyi 380 miljoonasta noin 455 miljoonaan. EU on nyt väestömäärältään suurempi kuin Yhdysvallat ja Venäjä yhteensä. Uusien jäsenmaiden tulotaso on myös huomattavasti unionin keskiarvoa alhaisempi ja talouden ja yhteiskuntien rakenteet erilaiset. Laajentuminen toi eriarvoisuuden ongelmat esille uudella tavalla. EU:n väestömäärä lisääntyi 20 prosentilla, mutta bruttokansantuote vain 5 prosentilla, joten tuotanto henkeä kohti väheni huomattavasti. Uusille jäsenmaille on tunnusomaista vaurauden keskittyminen vain harvoille alueille ja tästä seuraavat jopa hyvin voimakkaat alueelliset erot. (Palola 2005: 12.)

4.2.1. Uusien EU-maiden elintaso

Seuraavaksi tarkastelen EU:hun viimeisimpinä liittyneiden maiden elintasoja oheisen taulukon perusteella. Taulukkoon 4 on kerätty tunnuslukuja, jotka kuvaavat uusista EU:n jäsenmaista Suomeen muuttamisen tuomaa taloudellista hyötyä muuttajien kannalta. Tuloeroja arvioidaan henkeä kohti lasketun bruttokansantulon ja tulojakaumaa kuvaavien tunnuslukujen kautta. Työttömyysasteet kertovat työllistymisen todennäköisyydestä ja maatalouden työvoimaosuus ennakoii odotettavissa olevaa rakennemuutosta. (Sarvimäki 2003: 10.)

Taulukko 4. Uusien EU-jäsenvaltioiden tunnuslukuja, sekä Suomen, Tanskan ja Ruotsin tunnusluvut vuonna 2001 (Sarvimäki 2003: 83).

	Bruttokansantulo			
	henkeä kohti US dollaria	% EU:n keskiarvosta	PPP	% EU:n keskiarvosta
Bulgaria	1560	7 %	5560	24 %
Liettua	3270	15 %	6980	30 %
Latvia	3260	15 %	7070	30 %
Puola	4240	19 %	9000	38 %
Viro	3810	17 %	9340	40 %
Slovakia	3700	17 %	11040	47 %
Unkari	4800	21 %	11990	51 %
Tšekki	5270	24 %	13780	59 %
Slovenia	9780	44 %	17310	74 %
Suomi	25130	112 %	24570	104 %
Ruotsi	27140	121 %	23970	102 %
Tanska	32280	144 %	27250	116 %

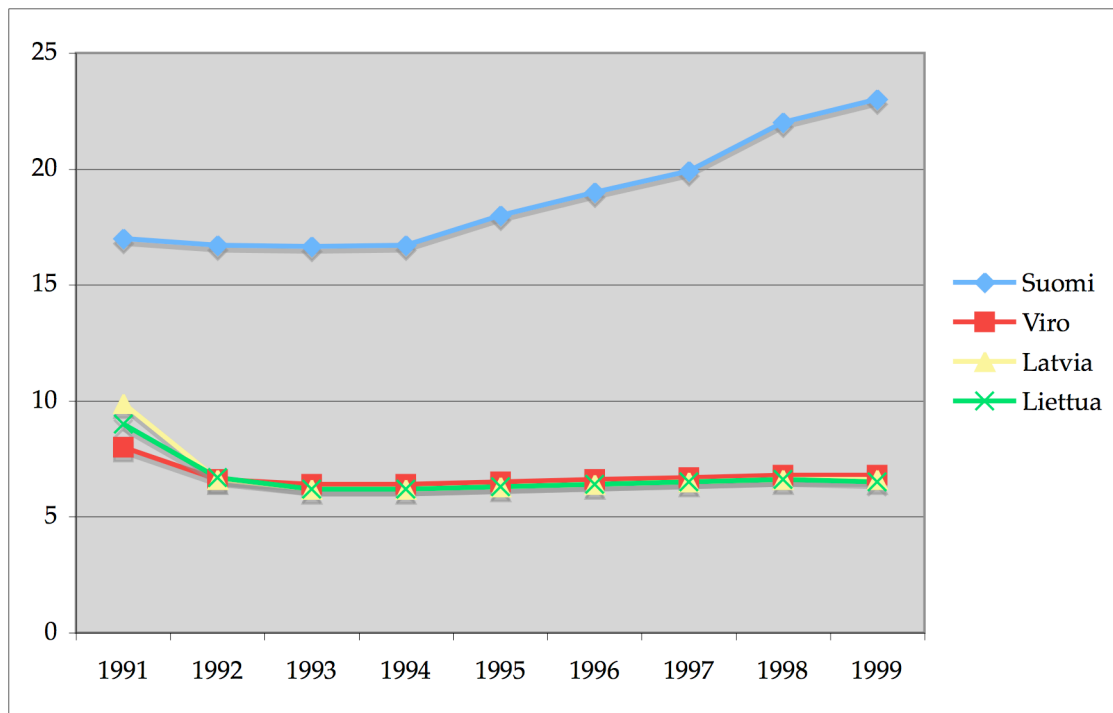
Bruttokansantulo kuvastaa maan tuotannosta saamia tuloja. Ero bruttokansantuotteeseen on, että bruttokansantuloa laskettaessa huomioidaan mukaan myös ulkomailta saadut ja sinne maksetut ensitulot eli bruttokansantuote + ulkomailta saadut ensitulot - ulkomaille maksetut ensitulot = bruttokansantulo. Ensituloilla tarkoitetaan esimerkiksi palkkoja, korkoja, osinkoja ja erilaisia tukipalkkioita. (Wikipedia 2006.)

Ostovoima tarkoittaa taloustieteessä sitä, kuinka paljon hyödykkeitä käytettävissä olevalla varallisuudella voidaan ostaa. Jos siis hinnat nousevat, mutta tulot pysyvät ennallaan, ostovoima laskee. PPP (= *purchasing power parity*) suomeksi ostovoimapariteetti kertoo puolestaan arvion vaihtokurssista, joka siis tarvitaan muuttamaan kahden maan valuuttakurssit ostovoimaltaan yhtäläisiksi. Ostovoimapariteettia tarvitaan, kun halutaan verrata kahden maan elintasoja. Jos hyödykekorin hinta olisi esimerkiksi 25 punttaa tai 50 dollaria olisi ostovoimapariteetti silloin 1£=2\$. Ostovoimapariteetti ei kuitenkaan yleensä ole sama kuin todellinen valuuttakurssi. (Wikipedia 2006.)

Taulukosta puuttuvat Maltan sekä Kyproksen tunnusluvut, joita ei ollut saatavissa tätä taulukkoa varten. Bruttokansantulo henkeä kohti on pienin siis Bulgariassa, jossa se on vain 1560 dollaria/henki. Vertailun vuoksi otin taulukkoon mukaan myös Suomen, Ruotsin ja Tanskan tunnuslukuja, koska näin havaitaan kuinka paljon suurempia ne ovat uusiin EU:n jäsenvaltioihin verrattuna. Kun Bulgariassa bruttokansantulo on 7 prosenttia EU:n keskiarvosta, niin toisessa ääripäässä Tanskassa, se on 144 prosenttia keskiarvosta. Uusista EU-maista mikään ei yllä bruttokansantulollaan edes 50 prosentin tasolle EU:n keskiarvosta.

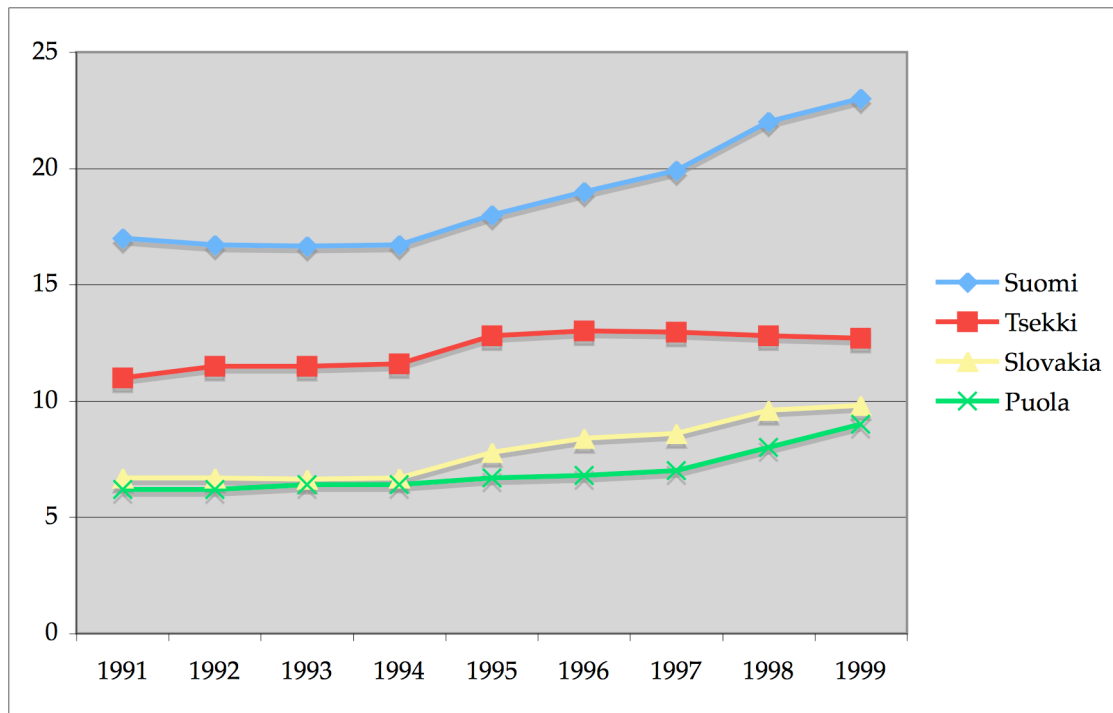
Ostovoimapariteetin mitattuna, uusissa EU-maissa Bulgariassa, Latviassa sekä Liettuaassa elintaso on neljä kertaa alhaisempi kuin Suomessa. Puolassa ja Virossa elintaso on vähän yli kaksi kertaa alhaisempi kuin Suomessa. Uusien EU -jäsenmaiden paras elintaso ostovoimapariteetin mitattuna on selkeästi Sloveniassa, jossa se on enää noin puolitoista kertaa heikompi kuin Suomessa. Slovakia, Unkari ja Tšekki sijoittuvat tässä vertailussa lähelle Slovenian lukuja. Näissä maissa ostovoimapariteetti on noin kaksi kertaa heikompi kuin Suomessa.

Kuvio 3 havainnollistaa edellä mainittuja lukuja paremmin, sillä siitä nähdään, että Viron, Latvian ja Liettuan elintaso verrattuna Suomeen on paljon pienempi. Euroissa mitattuna Suomen BKT/asukas on ollut kokoajan kasvamaan päin, kuin taas edellä mainituissa maissa selvää kehitystä tai nousua ei ole tapahtunut vaan pikemminkin elintason laskua. Näistä maista olisi siis mahdollista houkutella Suomeen parempaa elintasoja tavoittelevia työntekijöitä.

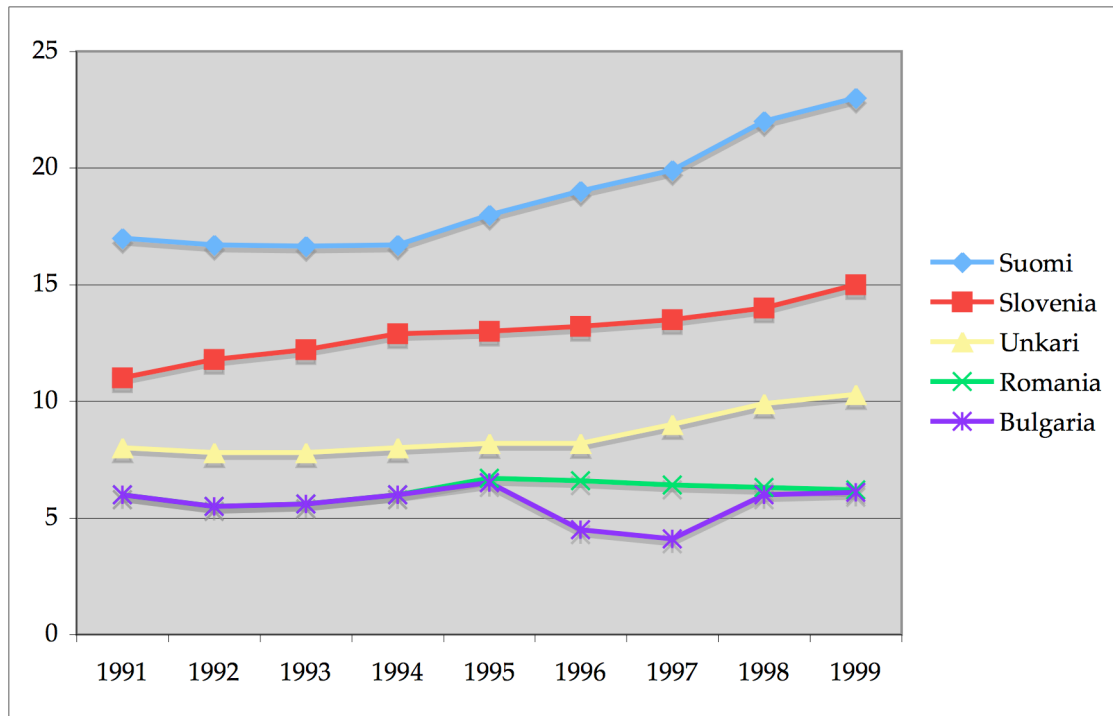
Kuvio 3. Viron, Latvian ja Liettuan elintaso verrattuna Suomeen. BKT/asukas (tuhansissa euroissa) vuoden 1995 hinnoin ja ostovoimapariteetein (Rantala 2001: 11).

Lukuja tarkasteltaessa voidaan havaita, että uudet Keski- ja Itä-Euroopasta EU:hun liittyneet jäsenmaat, Sloveniaa lukuun ottamatta, ovat huomattavasti nykyisiä EU-maita köyhempiä. Lisäksi näillä uusilla jäsenmailla on edessään merkittäviä rakennemuutoksia. Taulukon mukaan korkea työttömyys ja/tai maatalouden työllisyysosuus puolestaan näyttävät olevan potentiaalisia työntötekijöitä ainakin Puolassa, Romaniassa ja Bulgariassa. Myös väestön ikärakenne vaikuttaa odotettavissa olevan muuttoliikkeen suuruuteen, sillä maastamuuttajat ovat tyypillisesti nuoria aikuisia. Lisäksi työvoimaan liittyvät ikäluokat ovat suurempia kuin eläkkeelle siirtyvät, mistä seurauksena voi olla nuorten heikko työllistyminen. (Sarvimäki 2003: 1,10.)

Kuvio 4. Tšekin, Slovakian ja Puolan elintaso verrattuna Suomeen. BKT/asukas (tuhansissa euroissa) vuoden 1995 hinnoin ja ostovoimapariteetein (Rantala 2001: 14).

Nämä kolme maata taas ovat selvästi tai edes jonkin verran saaneet parannettua elintasoaan 90-luvulla. Kuitenkin eroa on myös näiden maiden elintasossa verrattuna Suomen elintasaan. Tšekeissä luku on lähes puolet pienempi ja Slovakiassa sekä Puolassa yli puolet pienempi. Slovakian ja Puolan elintasot ovat nousseet lähes samanlaista tahtia tasaisesti ja kasvu näyttää jatkuva koko ajan. Suomessa BKT/asukas on kasvanut kuitenkin vuodesta 1994 paljon voimakkaammin kuin vertailtavissa olevissa maissa.

Kuvio 5. Slovenian, Unkarin, Romanian ja Bulgarian elintaso verrattuna Suomeen. BKT/asukas (tuhansissa euroissa) vuoden 1995 ja ostovoimapariteetin (Rantala 2001: 14).

Slovenian elintaso on näistä kaikista vertailussa olevista maista korkein, kun taas Bulgarian elintaso verrattuna Suomeen kaikista alhaisin. Bulgariassa tuli voimakas lasku vuoden 1995 jälkeen ja vasta vuonna 1999 maa saavutti saman elintason, kuin mikä se oli ennen tätä suurta laskua. Slovenian sekä Unkarin elintasokäyrä on selvästi noususuhdanteessa, kun taas Romaniassa ja Unkarissa elintaso on ollut samana tai jopa laskussa koko 90-luvun ajan.

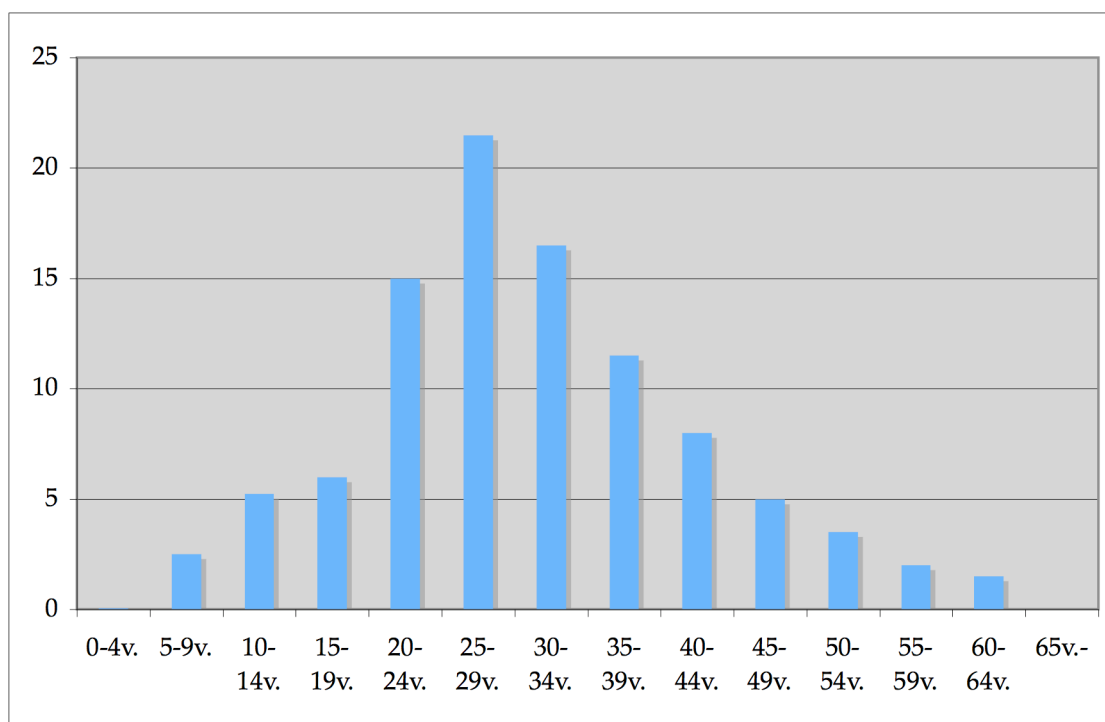
4.2.2. Muuttohalukkuus uusista EU-maista

Työvoimaministeriön tutkimusten mukaan työvoiman muuttohalukkuus vaihtelee selvästi uusien jäsenmaiden kesken. Voimakkainta muuttohalukkuus on Bulgariassa sekä Romaniassa, eli köyhimmissä maissa. Näissä maissa yli 3 prosentilla väestöstä on varsin vakaa aikomus pyrkiä EU-maihin töihin seuraavien viiden vuoden aikana.

Suomen kannalta on oleellisinta tarkastella Baltian maiden, joita ovat Viro, Latvia ja Liettua, ja lisäksi Puolan tuloksia muuttohalukkuuden suhteen. Baltian maiden työntekijöistä yli 2 prosenttia olisi halukkaita työskentelemään ulkomailla kun taas puolalaisista alle 2 prosenttia. Suomeen suuntautuvaa kasvavaa työvoiman liikkuvuutta EU:n sisällä on odotettavissa lähinnä Virosta. Todennäköisenä voidaan pitää myös sitä, että uudet virolaiset eivät sijoitu maahan alueellisesti eivätkä ammatillisesti tasaisesti. Lähinnä sijoittuminen tulee tapahtumaan Etelä-Suomeen ja tietyille toimialoille. Alueittain tarkasteltuna Suomen maahanmuuttajista 40 prosenttia asuu pääkaupunkiseudulla. Helsinki on monikulttuurisuudessa huomattavasti edellä esimerkiksi Turkuja tai Tamperetta. Tunnelma Helsingissä on vapautuneempi ja maahanmuuttajat pitävät erityisesti nuorisoa jos suvaitsevana. (Jaakkola 2005: 135; Työvoimaministeriö 2005a : 113; 2003b: 22.)

Tyypillinen uuden EU-maan maastamuuttaja on nuori, hyvin koulutettu ja yksinasuva. Puolassa muuttohalukkaista yli 80 prosenttia ilmoittaa olevansa yksinasuvia ja Baltian maissa tämä luku on 44 prosenttia. Puolalaisista muuttoa suunnittelevista yli puolet ilmoitti itsensä opiskelijoiksi ja kolmannes toisen asteen tutkinnon suorittaneiksi. Baltian maissa toisen ja kolmannen asteen tutkinnon suorittaneiden sekä vielä opiskelevien osuus on kunkin noin kolmannes. Korkeasti koulutettujen osuus poikkeaa Baltian maissa selvästi hakijamaiden keskiarvosta, joka on 17 prosenttia. Muuttohalukkuuden syitä on monta. Työttömyys toimii työntävänä kannustimena etenkin Bulgariassa ja Virossa. Pääasiassa muuttohalukkuuden syyt ovat kuitenkin vetopuolella. Tärkeimpiä syitä ovat toivo paremmasta työllistymisestä kohdemaassa, parempi toimeentulo sekä paremmat elinolosuhteet. Paremman toimeentulon perässä ollaan muuttamassa etenkin Bulgariasta ja Romaniasta. Maakohtaiset eroavaisuudet muuttohalukkuuden suhteen ovat kuitenkin suuria. Suurimmat työvoiman muuttopaineet ovat kuitenkin Puolassa, jossa työttömyysaste on korkea eli 14 prosenttia. Puolassa maataloudessa työskentelee 23 prosenttia työvoimasta. Enemmistö maahanmuuttajista suuntautuisi kuitenkin Saksan ja Itävallan työmarkkinoille Suomen sijaan. (TT 2003: 25; Työvoimaministeriö 2005: 113.)

Alla olevasta kuviosta 7 nähdään minkä ikäisinä maahanmuuttajat ovat 1990-luvulla tulleet Suomeen. Taulukko antaa hyvän käsityksen siitä, minkä ikäisinä maahanmuuttajat yleensäkin muuttavat toiseen maahan töihin. Suurin osa maahanmuuttajista on parhaimmassa työiässä, eli 20-34 -vuotiaita. Voidaan olettaa, että maahanmuuttajat jotka saapuvat Suomeen nykypäivänä, ovat samanikäisiä, kuin 1990-luvulla Suomeen saapuneet. Tyypillinen maahanmuuttaja on siis koulutettu, perheetön nuori aikuinen, joka lähtee hakemaan ulkomailta työkokemusta. Asuttuaan tietyn ajan ulkomailla hän palaa kotimaahansa kasvatettuaan ensin omaa inhimillistä pääomaansa. Näin maasta osaaminen ei lähde kaikki, vaan maahanmuuttaja palaa jossain vaiheessa takaisin kotimaahansa vielä paremmin koulutettuna, kuin mitä hän oli lähtiessään, ja tuo näin osaamista mukanaan takaisin kotimaahansa.

Kuvio 6. Eurooppalaisten maahanmuuttajien ikä 1990-luvulla maahan tullessa (Sarvimäki 2004: 16).

Suomessa työskentelevät maahanmuuttajat ovat aikaisemmin olleet keskimäärin koulutetumpia kuin paikallinen väestö, mutta nyt maahan on alkanut virrata myös heikommin koulutettuja muuttajia. Tehtyjen arvioiden mukaan suurimmat muuttopaineet uusista EU-maista kohdistuvat Saksaan ja Itävaltaan. Suomi ei ole vaihtoehtona ensisijainen muuttomaa juuri kenellekään kolmansista maista tuleville maastamuuttajille. Kärjistettynä tämä tarkoittaa sitä, että Suomeen muuttaa sellaisia henkilöitä, jotka eivät pääse EU:n suuriin teollisuusmaihin. Väestön ikääntymisen ja kansantalouden tasapainon kannalta olisi kuitenkin toivottavaa, että Suomeen muuttaisi nuoria sekä parhaassa työiässä olevia. Tämä lisäisi työikäisen väestön määrää, tuotantoedellytyksiä sekä parantaisi väestön elatusuhdetta. Harmaa talous ja sosiaaliturvan potentiaalinen väärinkäyttö on kuitenkin tiedostettava kustannuksia aiheuttavana mahdollisena riskinä, kun maahanmuuttajien määrä lisääntyy. (Vesterinen 2002: 9-10, 14.)

Maahanmuuton lisääntymisen haittapuolena on laitton maahanmuutto. Laiton muuttotyövoiman vuokraus lisääntyy erityisesti taantumakausina, kun työnantajat leikkaavat kustannuksiaan, tai silloin kun tarvitaan nopeasti työvoimaa, eikä sitä ole laillisesti saatavissa. Välitysfirmit toimivat niin lähtökuin tulomaissakin ja kiertävät usein veroja tai sosiaaliturvamaksuja. Suomessa todennäköisimpiä aloja, joilla laitton maahanmuutto aiheuttaa ongelmia, ovat matkailu- ja ravitsemusala, rakennustyöt, puhtaanapito ja yleisesti ottaen erilaiset pk-yritykset. Suomessa on ollut jo esimerkkejä näistä ongelmista eli esimerkiksi rakennustyömaille on palkattu laitonta työvoimaa.

Lisäksi hankalaksi mielletyt säännökset ja menettelyt ovat tekijöitä, jotka edistävät ulkomaisen työvoiman houkuttelemista maahan ja työskentelemään laittomasti. Jos maahanmuuttamista tai maahan jäämistä harkitsevat ulkomaalaiset tai heidän työnantajansa ovat sitä mieltä, että laillisin keinoin lupaa ei saa tai että laillinen hakemusmenettely on liian kallis, vie liikaa aikaa tai vaivaa, halu käyttää laittomia menetelmiä voi kasvaa. Vastaavasti yksinkertaiset ja joustavat menettelyt tukevat tavoitetta huolehtia ulkomaisen työvoiman saatavuudesta.

Tässäkin on kuitenkin omat vaaransa. Liian väljät säännökset ja –menettelyt voivat aiheuttaa laitonta maahanmuuttoa ja maassa työskentelyä silloin, jos säädösten väljyys kannustaa järjestelmän mahdolliseen hyväksikäyttöön. (Työministeriö 2003: 40; Vesterinen 2002: 12.)

4.3. Maahanmuuttopolitiikka Suomessa

Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan suuntaviivat on linjattu valtioneuvoston periaatepäätöksessä 16.10.1997. Ohjelmassa todetaan, että rajat ylittävän muuttoliikkeen lisääntyminen on väistämätön seuraus muun muassa yleisestä kansainvälistymisestä ja Suomen liittymisestä EU:n jäseneksi. Ohjelman mukaan Suomen täytyy hyödyntää kehityksen myönteiset puolet ja samalla pienentää siihen liittyvät haittavaikutukset niin vähäisiksi kuin mahdollista. (Työministeriö 2003: 9.)

Ulkomaalaisten maahantuloa ja maassa oleskelua säätelevät kansallinen lainsäädäntö ja yhteisöläinsäädäntö ja Suomen solmimat kansainväliset sopimukset. Ulkomaalaislakia on vuosien kuluessa muutettu useita kertoja ja se tultaneen lähiaikoina uudistamaan kokonaan. Maahanmuuttajien oleskelua ja asumista koskee myös suuri määrä muuta kansallista lainsäädäntöä. (Työministeriö 2003: 9.)

Maahanmuuttopolitiikan periaatteena Suomessa on ollut, ettei ulkomaalaista työvoimaa tule käyttää työvoimareservinä, johon turvauttaisiin työvoimapulan aikana ja joka pakotettaisiin lähtemään maasta työllisyystilanteen huonontuessa. (Työministeriö 2003: 10.)

Maahanmuuttajia varten on säädetty erityinen laki, joka edistää ja edesauttaa heidän kotitumistaan Suomeen. Lain pääpiirteet ovat seuraavat: Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) määrittelee eri tahojen velvollisuudet kotouttamistyössä. Se korostaa maahanmuuttajan omaa vastuuta kotoutumisprosessista ja aktiivista osallistumista siihen sekä antaa

viranomaisille välineitä tukea kotoutumista. Yksi välineistä on kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan maahanmuuttajan ja hänen perheensä kotoutumista tukevat toimenpiteet. Toisaalta laki edellyttää viranomaisia laatimaan paikallisen kotouttamisohjelman ja tarjoamaan maahanmuuttajille toimenpiteitä, jotka edistävät heidän kotoutumistaan. (Työministeriö 2003: 20.)

Maahanmuuttajien integroitumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään, eli kotoutumiseen, kannattaa panostaa. Ulkomaisen työntekijän viihtyvyyteen Suomessa vaikuttaa olennaisesti hänen oman integroitumisensa lisäksi hänen perheen jäsentensä sopeutuminen elinympäristöön. Kotouttamisen tavoitteena on, että maahanmuuttajat voisivat osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan kuten muutkin maassa asuvat. Keskeisiä toimijoita kotouttamisen toteuttamisessa maahanmuuttajien lisäksi ovat esimerkiksi kunnat, työvoimatoimistot ja erilaiset järjestöt. (TT 2003: 21.)

Merkittävin kotoutumisen ja työllistymisen edellytys on yleensä riittävä suomen kielen taito. Suomeen jo muuttaneet maahanmuuttajat eivät usein ole tunteneet riittävästi suomalaista työelämää. Maahanmuuttajien kiinnostusta suomen kielen oppimiseen on onnistuttu lisäämään yhdistämällä kielikoulutus ammatilliseen koulutukseen. Tällaiseen käytännönläheiseen koulutukseen olisikin syytä jatkossa keskittää vielä enemmän resursseja. (TT 2003:22.)

Koska Suomi on harvalle maahanmuuttajalle ensisijainen muuttomaa, suomalaisten viranomaisten tulee tiedostaa kiristynvä kilpailu myös muista osajista kuin pelkästään huippuosajista. Julkisen työnvälityksen olisi lisättävä työnantajille suunnattuja neuvontapalveluita työvoiman rekrytoimiseksi uusista EU-maista. Esimerkiksi kotouttaminen voitaisiin aloittaa jo muuttajien lähtömaassa ja järjestää esimerkiksi suomen kielen opetusohjelmia. Suomen myöhäinen liittyminen maahanmuuttajia vastaanottavien maiden joukkoon antaa hyviä mahdollisuuksia ottaa opiksi muiden maiden tekemistä virheistä ja kokemuksista ja tätä tietoa voidaan hyödyntää muun muassa kotoutusohjelmia tehtäessä. (Vesterinen 2002: 14.)

Suomella ei ole tähän saakka ollut työperäistä maahanmuuttopolitiikkaa, vaan maahan on tultu useimmiten muun kuin työn perässä. Moni Suomessa jo nyt asuvista ulkomaalaisista ei ole työllistynyt juuri tästä syystä. Maahanmuuttajien työllisyyden parantaminen on tärkeää, sillä juuri työpaikka on yleensä paras kotoutumisen ja yhteiskuntaan sopeutumisen väline. (TT 2003: 21.)

4.3.1. Suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan

Suurimmat paineet ja esteet maahanmuuttajien työllistymisen kannalta lienevät työnantajien, työntekijöiden ja asiakkaiden asenteet heitä kohtaan, sillä suomalaisilla työmarkkinoilla on toistaiseksi vain vähäinen kokemus maahanmuuttajista. Eurooppalaisen asennebarometrin mukaan etnisten vähemmistöjen koko Suomessa voisi suomalaisten mielestä kasvaa nykyisestä tasosta. Joka neljännes suomalainen oli kuitenkin sitä mieltä, että ajautuisimme ongelmiin, jos vähemmistöryhmiin kuuluvien määrä kasvaisi nykyisestä. Suomalaisista 70 prosenttia arvioi, että vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten hyväksyntä riippuu siitä, mihin ryhmään he kuuluvat. (Laukkanen 2001: 71; Vesterinen 2002: 9.)

Maahanmuuttajaa pidetään yleensä kielitaidottomana rasitteena eli henkilönä, jonka työhön perehdyttämiseen kuluu tavallista enemmän resursseja. Koska on kuitenkin selvää, että suomalainenkin työntekijä tulee ensin perehdyttää uuteen työhönsä, maahanmuuttajiin kohdistuu työnantajien taholta tässä suhteessa ylimääräistä epäluuloa. Tätä kutsutaan syrjinnäksi, joka perustuu yhteiskunnassa vallitseviin rakenteisiin ja käytäntöihin. (Jaakkola 2000: 19.)

Maahanmuuttajien työllistymisen esteiksi on mainittu kielivaikeuksien lisäksi ongelmat ammatillisen pätevyyden rinnastamisessa suomalaisiin tutkintoihin sekä mahdollisesti tarvittavien kompensoivien opintojen puute. Ratkaisevaa maahanmuuttajien työllistymiselle on sosiaalinen kompetenssi. Sosiaalisella kompetenssilla tarkoitetaan tietojen, taitojen, asenteen, persoonallisuuden ja muiden kulttuuriseen ympäristöön sidoksissa olevien ominaisuuksien yhdistelmää. (Vesterinen 2002: 9.)

Maahanmuuttopolitiikan aktivoiminen olisi syytä aloittaa jo nyt, sillä muutokset kansallisissa menettelyissä ja asenteissa vievät paljon aikaa. Jatkossa Suomeen olisi saatava entistä enemmän maahanmuuttajia, jotka sijoittuvat suoraan työelämään, eivätkä hakeudu maahan sosiaaliturvan takia. Suomeen on tärkeää luoda sellainen maahanmuuttopoliittinen ympäristö, jossa maahanmuuton hyödyt ja mahdollisuudet ovat selkeästi havaittavissa ja hyväksyttävissä sekä kantaväestön että tulevien maahanmuuttajien osalta. (TT 2003: 4.)

Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin työnhakijoihin on vaihdellut taloudellisten suhdanteiden mukaan. Taloudellisen laman ja suurtyöttömyyden aikana suhtautuminen ulkomaalaisiin työnhakijoihin muuttui aiempaa kielteisemmäksi, mutta talouden elpymässä asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi. Vuonna 2003 ulkomaalaisten työnhakijoiden vastaanottamiseen suhtauduttiin jopa myönteisemmin kuin vuonna 1987, jolloin Suomessa oli vain vähän maahanmuuttajia ja taloudessa vallitsi korkeasuhdanne. Mitä enemmän työntekijöillä on henkilökohtaisia kontakteja maahanmuuttajiin, sitä myönteisemmin he suhtautuvat eri maista tuleviin maahanmuuttajiin, jotka tulevat tänne eri syistä. Tästä käytetään nimitystä kontaktiteoria. Teoriassa päätarkoituksena on, että maahanmuuttaja laitetaan töihin suomalaisten joukkoon, jolloin mahdolliset ennakkoluulot ulkomaalaisia kohtaa katoaisivat. Henkilökohtaiset kontaktit maahanmuuttajiin vähensivät myös jopa sosioekonomisen uhan kokemista. (Jaakkola 2005: 19,127,129.)

Vuonna 2003 maahanmuuton seurauksiin suhtauduttiin aiempaa optimistisemmin. Tulevaisuudessa korostetaan entistä enemmän kulttuurielämän monipuolistumista, kielitaidon, suvaitsevaisuuden, elämäniloisuuden ja ulkomaankaupan lisääntymistä. Myös talouselämä elpyy maahanmuuton seurauksena. Vain pieni osa suomalaisista uskoo, että suomalainen kulttuuri joutuu uhanalaiseksi maahanmuuton lisääntyessä. (Jaakkola 2005: 128.)

4.3.2. Maahanmuuttajien työllistyminen

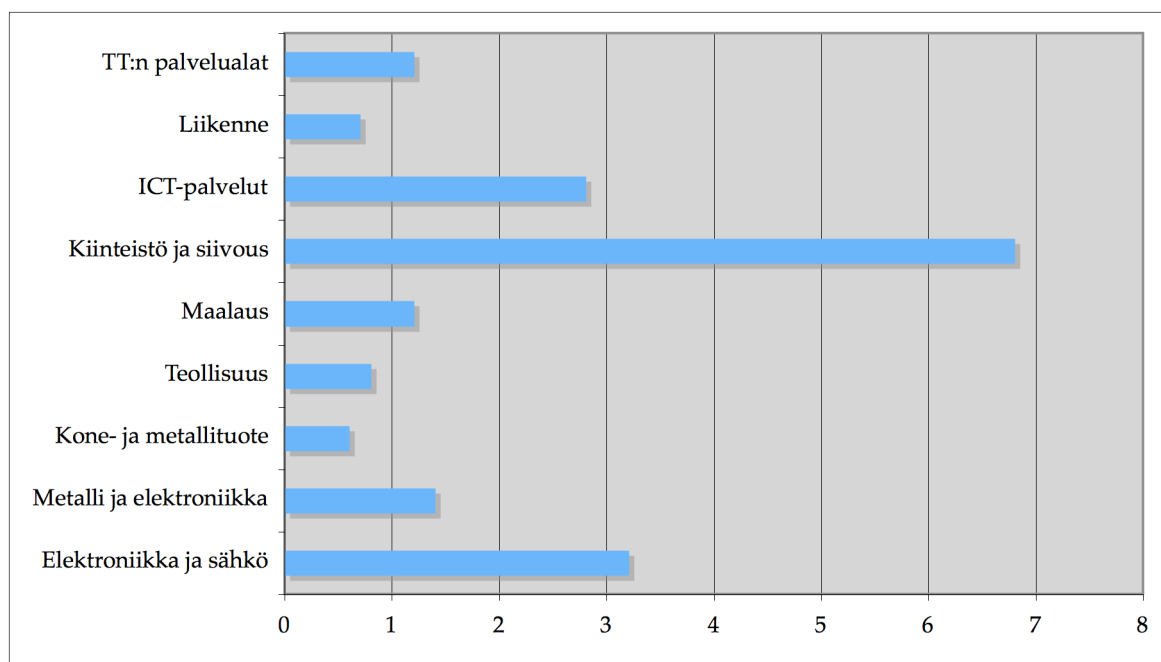
Maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä suuri merkitys on soveltuvuudella. Asenteellisilla ja persoonallisilla valmiuksilla, eli inhimillisellä pääomalla, on yhtä keskeinen merkitys työllistymisessä kuin muodollisella pätevyydellä, eli koulutuksella ja työkokemuksella. Inhimillisellä pääomalla tässä yhteydessä tarkoitetaan siis sosiaalista pääomaa, kulttuurista pääomaa, asenteita ja ihmisen persoonaa. Siirtolaisten tulo työelämään on lisännyt yrittäjyyttä, tuottavuutta ja kilpailukykyä. Monet ovatkin korostaneet, että muuttoliike parantaa kasvumahdollisuuksia, teknologista pohjaa, luovuutta, erikoistumista sekä innovatiivisuutta. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii Ruotsi. 1960-1979-luvuilla ulkomainen työvoima lisääntyi nopeasti Ruotsissa ja näin ollen vahvasti maahanmuuttajia vastaanottaneen maan talouselämän toimintaedellytyksiä ja kasvua. (Forsander ja Alitolppa-Niitamo 2000: 48,73; Vesterinen 2002: 6.)

Muuttoliikkeen ei ole todistettu aiheuttavan pysyvää työttömyyden kasvua, sillä rakenteellinen työttömyysaste määräytyy pitkällä aikavälillä paljolti palkansaajien palkkavaatimusten ja yritysten kannattavuuden perusteella. Ainoastaan siinä tapauksessa, jos maahanmuuttajien määrä on äkillisesti huomattavan suuri kantaväestöön nähden eivätkä muuttajien ominaisuudet vastaa työmarkkinoiden vaateita, heistä voi aiheutua työttömyyttä lisäävä riski. Tämä pätee kuitenkin lähinnä lyhyellä aikavälillä. Kuitenkin ulkomaalaiset, jotka asuvat Suomessa poikkeavat ikärakenteeltaan selvästi Suomen kansalaisista, sillä ulkomaalaisista suurin osa on työikäisiä. Vuonna 2001 työikäisiä oli 75 prosenttia ulkomaalaisista, kun Suomen kansalaisia työikäisiä oli 67 prosenttia. (Tilastokeskus 2002: 10; Vesterinen 2002:6.)

Suomessa ei ole ammattiin, koulutukseen tai kansalaisuuteen liittyviä kiintiöitä maahanmuuttajien kohdalla, vaan lähtökohtana työlupien myöntämisessä on työmarkkinoiden tarve. Työmarkkinoiden tarve on lähtökohtaisesti ilmaistu julkisissa työlupalinjauksissa, joita työministeriön soveltamisohjeen mukaisesti laaditaan ja ylläpidetään TE-keskustasolla yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa. (Työministeriö 2003: 13.)

Vaikuttaa siltä, että Suomeen on monien muiden Euroopan maiden tapaan, kehitymässä maahanmuuttajien työmarkkinat. On suuri vaara, että maahanmuuttajat ajautuvat pysyvästi sellaisiin töihin, joita suomalaiset jopa karttavat. Voidaan puhua niin sanotusti sisääntuloammateista, mutta ne voivat jäädä myös pysyviksi töiksi. Tällainen työmarkkinoiden jakautuminen ei ole toivottavaa, koska se lisää maahanmuuttajaväestön eristäytymisen vaaraa ja vaikuttaa suomalaisten asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan. (Paarmanne ja Siekkinen 2005: 29.)

Kuvion 7 mukaan näin näyttää jo tapahtuneen, sillä eli valtaosa melkein 7 prosenttia maahanmuuttajista työskentelee kiinteistö- ja siivousalalla. Seuraavaksi suurimmat työllistäjät maahanmuuttajien keskuudessa ovat ICT-palvelut sekä elektroniikka- ja sähköalat, näissä työvoiman osuus on kuitenkin vain kolmen prosentin luokkaa.

Kuvio 7. Ulkomainen työvoima (prosentteina) toimialoittain 2002 (Teollisuus ja Työnantajat 2003: 11).

On kuitenkin inhimillisten voimavarojen tuhlausta, jos koulutettu maahanmuuttaja työllistyy eri alalle "aputöihin", sen takia että hänen tutkintoaan ei tunnusteta. On siis kehitettävä tunnistusjärjestelmiä, jotta Euroopan Unionin maista tulevien osaaminen saadaan esiin. Ilman selkeää ennakkosuunnitelmaa maahanmuutto saattaa tuottaa ei-toivottuja tuloksia kuten esimerkiksi työttömyyttä. Suomessa pitäisi tavoitella tilannetta, jossa ulkomaisia työntekijöitä tulee tasaisesti kaikkiin ammatti- ja koulutusryhmiin. (Paarmanne & Siekkinen 2005: 30; Poropudas 2006: 24.)

Jokainen Suomeen muuttava tarvitsee oleskeluluvan, kestosta riippumatta, perustietoa uudesta oleskelumaastaan ja suomalaisesta yhteiskunnasta. Tämä koskee myös niitä, jotka tulevat lyhytaikaisesti työsuhteisiin tai kausityöhön ja niitä, jotka maksavat veroja omaan maahansa. Tällä tavalla maahanmuuttajien on mahdollisesti helpompaa sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan tai ainakin helpompi, kuin jos he eivät tietäisi uudesta kotimaastaan mitään. Samalla kun näitä tietoja opetetaan, yhteiskunta voi opastaa tulijoille yhteiskuntansa normeja, arvoja ja tapakulttuuria. Työnteon perässä maahanmuuttavalla tulee olla mahdollisuus saada riittävästi alkuinformaatiota jo ennen maahan saapumista sekä sitä täydentävää tietoa välittömästi maahan saavuttuaan. Riittävät ohjaus- ja neuvontapalvelut, kielikoulutus ja yhteiskuntaan orientoiva koulutus, osa työvoimapalveluista sekä sosiaali- ja terveystalv palveluista sekä lasten koulutus ja kulttuuripalvelut voidaan katsoa sellaisiksi maahanmuuttajien peruspalveluiksi, joilla jo maassa oleskelun alkuvaiheessa tuetaan maahanmuuttajien myöhempää kotoutumista. (Työministeriö 2003: 44.)

Nykyaikainen teknologia helpottaa maahanmuuttajien mahdollisuutta saada tietoa avoimista työpaikoista. Virtuaaliset kanavat välittävät tietoa laajalle kohderyhmälle, mutta mielikuva ei välttämättä muodostu kovin syväksi. Suomen kohdalla virtuaalisista tiedon kanavista selvästi tärkein tiedon välittäjä on internetissä tapahtuva rekrytointi.

Yhä useammat yritykset laittavat ilmoituksia avoimista työpaikoista internetiin. Yritysten rekrytointitoiminta virtuaalisissa tiedonkanavissa on viime aikoina kasvanut voimakkaasti tuoden osajien tietoisuuteen kaupunkiseutuja, joilla työpaikkoja on tarjolla. (Raunio 2002: 81.)

4.3.3. Työluvan saaminen Suomessa

Maahantulosäännökset ja –menettelyt on kielteisessä merkityksessä mainittu usein Suomen ja suomalaisten työpaikkojen vetovoimaisuutta käsitelleissä selvityksissä. Suomen nykyinen työlupamenettely on kankeaa ja hidasta. Varsinkin yritykset kokevat työlupamenettelyn liian byrokraattiseksi. Erityisesti lupahakemusten pitkä käsittelyaika, joka Helsingissä saattaa olla jopa 6 kuukautta, ja myönnettyjen lupien lyhyt voimassaoloaika ovat ongelmallisia. Työlupa on aina määräaikainen, useimmiten vuoden mittainen, jonka jälkeen se on uusittava. (TT 2003: 5,14,16; Työvoimaministeriö 2003: 40.)

Työ- ja oleskelulupahakemuksen käsittelyajan pituuteen vaikuttaa se, että menettelyyn osallistuu useampi viranomainen. Ensimmäistä työ- ja oleskelulupaa haettaessa työnantajan on pyydettävä työvoimatoimistolta työlupalausunto. Työvoimatoimisto voi ennen lausunnon antamista pyytää lausuntoa työsuojeluviranomaiselta työehtoja koskien. Lausunnon saavuttua työntekijä hakee työ- ja oleskelulupaa lähimmästä Suomen ulkomaanedustustosta. Ennen lopullisen lupapäätöksen tekemistä edustusto pyytää oleskeluluvan osalta lausunnon vielä ulkomaalaisvirastolta. Työlupalausuntopyyntöjen käsittely kestää pääkaupunkiseudun työvoimatoimistossa yleisesti ottaen huomattavasti kauemmin kuin muualla Suomessa. Lupien voimassaoloaikaa koskevat ongelmat johtuvat ainakin kahdesta seikasta. Työluvut ovat voimassa pääsääntöisesti enintään vuoden kerrallaan ja jatkoluvan hakemiseen menee taas usein jopa monta kuukautta. Hakemuksen käsittelyaikana työntekijä ei voi matkustaa ulkomaille, sillä hän joutuu jättämään passinsa poliisille. (TT 2003: 14.)

Työlupaa voi hakea vasta, kun työpaikka Suomessa on jo varmistunut. Lupaa on haettava ennen maahan saapumista. Työskentelyä Suomessa ei saa aloittaa ennen kuin sekä työ- että oleskelulupa on myönnetty. Vuonna 2002 ulkomaalaisille myönnettiin runsaat 20 000 työlupaa. Ylivoimaisesti eniten työlupia myönnetään kausiluontoiseen, enintään muutaman kuukauden kestävään marjanpoimintatyöhön. Vuonna 2002, näiden lupien osuus oli 40 prosenttia. (TT 2003: 16.)

Työvoimatoimisto puoltaa työlupaa määräajaksi, kuitenkin yleensä vähintään vuodeksi. Vuotta lyhyemmäksi ajaksi työlupaa voidaan puoltaa muun muassa silloin, jos työlupaa on haettu lyhyemmäksi ajaksi tai jos työsopimus on voimassa vuotta lyhyemmän ajan. Työlupaa puolletaan ammattialakohtaisena, ellei alakohtaisuudesta ole erityistä syytä poiketa. Yksinomaan nimetyn työnantajan työssä voimassaolevaksi puolletaan yleensä vain Suomeen ulkomaisen työnantajan palvelukseen tulevien (ns. lähetettyjen työntekijöiden) työlupia. Riippuen siitä, onko työnteko lyhytaikaista vai pidempiaikaista, oleskelu- ja työlupaa puolletaan joko tilapäistä työskentelyä tai työntekoa varten. (Työministeriö 2003: 13-14.)

Tällä hetkellä voimassa olevan ulkomaalaislain perusteluissa todetaan, että sellaisen työvoiman maahantuloon, joka ei kilpaile suomalaisten kanssa samoista työpaikoista ja joka on suomalaisia työmarkkinoita täydentävä, tulee työlupaharkinnassa suhtautua sallivasti. (Työvoimaministeriö 2003: 13.)

Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman mukaan ammattitaitoisen ja erityisen pätevyyden omaavien siirtolaisten maahanmuuttoa suositaan. Työlupia myönnetään ensisijaisesti ammattitaitoiselle työvoimalle ammattitaitoa vastaavaan työhön. Tällöin voidaan maahan pyrkivien henkilöiden oleskelulupakriteereinä harkita esimerkiksi ammattia, koulutusta sekä kielitaitoa. Työlupaharkinnassa kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota muihinkin kuin työvoimapolitiisiin näkökohtiin, joita voivat olla muun muassa hakijan siteet Suomeen. Näillä siteillä tarkoitetaan esimerkiksi sukulaisuussuhteita, eli sitä että hakijalla asuu jo muita sukulaisia Suomessa. (Työvoimaministeriö 2003: 13.)

4.4. Kritiikkiä globalisaatiota vastaan

Modernissa kriittisessä keskustelussa globalisaation on usein katsottu liittyvän eriarvoisuuden kasvuun, työn loppumiseen ja syrjäytymiseen. Globalisaatiokritiikin mukaan moderni ja entistä kansainvälisempi kapitalismi yhdessä nopean teknologisen kehityksen kanssa johtaa ylikansallisten suuryritysten ja sijoittajia edustavien markkinavoimien vallan vahvistumiseen. Markkinoiden kuri pienentää kansallisen politiikan liikkumatilaa. Kun kansainvälisestä pääomasta kilpaillaan, kansalliselle politiikalle ei uskota jäävän muuta mahdollisuutta kuin pyrkiä miellyttämään sijoittajia. Tämän pelätään puolestaan johtavan sosiaaliseen polkumyyntiin ja haitalliseen verokilpailuun. Nämä tekijät voivat murentaa hyvinvointivaltiota. (Ilmakunnas ym. 2000: 5.)

Globalisaation tyypillisinä piirteinä pidetään vapaakauppaa, tuotannon tekijöiden siirtymistä maasta toiseen, yritysten kansainvälistymistä ja suuria finanssipääoman kansainvälisiä liikkeitä. Globalisaation ja talouden vapautumisen arvellaan monesti johtavan kansallisen talous- ja yhteiskuntapolitiikan entistä ahtaampaan liikkumatilaan. Nopeasti maasta toiseen siirtyvä pääoma pakottaa eri maat ja alueet kilpailemaan sijoituksistaan. Mahdollisuus itsenäiseen talouspolitiikkaan kaventuu ja sosiaalisen polkumyynnin ja haitallisen verokilpailun riski kasvaa. Monet kriitikot pitävät 1990-luvun talouden kansainvälistymistä ja vapautumista uutena ja vallankumouksellisena kehityspiirteinä. (Ilmakunnas ym.2000: 6.)

Vapaakauppa ja vapaat pääomaliikkeet eivät automaattisesti johda veroasteiden erojen poistumiseen. Sekä Euroopan unionin jäsenmaiden että Yhdysvaltojen eri osavaltioiden välillä on huomattavia ja varsin pysyviä eroja veroasteissa, mikä osoittaa, ettei edes pitkään jatkunut ja pitkälle viety integraatio tasota verotuksen eroja. Globalisaationa tunnettu talouksien avautuminen ja kansainvälistyminen ei muodosta estettä täystyöllisyydelle, vaikka se korostaakin kilpailukyvyn merkitystä ja saattaa hieman kaventaa kansallisen politiikan liikkumatilaa. (Ilmakunnas ym.2000: 8,15.)

4.5. Eroja uusien ja vanhojen EU-maiden välillä

Uusien EU-maiden kansalaisten ostovoima on vain kolmasosa nykyisten jäsenmaiden tasosta. Ostovoimaa koskevan eron arvellaan häviävän keskimäärin 30 vuoden kuluessa siten, että uudet EU-maat olisivat köyhimpien vanhojen EU-maiden tasolla 30 vuoden kuluttua. Ero poistuu sitä nopeammin, mitä parempaan talouskasvuun uudet EU-maat pystyvät. Tämä puolestaan riippuu siitä, missä kunnossa kunkin uuden EU-maan tuotannontekijät ovat, ja miten hyvin niitä osataan hyödyntää sellaisessa tuotannossa, jossa näillä mailla on suhteellinen etu. (Laukkanen 2001: 63.)

Uudet EU-maat keskittyvät työvoimaintensiiviseen tuotantoon, jossa niillä on suhteellinen etu kun taas vanhat EU-maat keskittyvät omaan suhteelliseen etuun eli osaamisintensiiviseen tuotantoon. Pysyväksi tämä ero ei kuitenkaan saa jäädä, sillä tavoitteena on kuitenkin näiden vuonna 2004 liittyneiden jäsenmaiden integroiminen muuhun yhteisöön. (Laukkanen 2001: 63.)

5. MAAHANMUUTTOTILASTOJEN ANALYYSIA

Tässä luvussa käsittelen maahanmuuttotilastoja ja analysoin niitä. Tarkastelen sitä, että olisiko näistä uusista EU -maista mahdollista palkata työvoimaa Suomeen. Tilastot maahanmuuttajien luvuista olen saanut Tilastokeskukselta. Lopuksi tässä luvussa vertaan Suomen maahanmuuttajalukuja Tanskan ja Ruotsin vastaaviin lukuihin ja pohdin syitä näiden kahden maan suurempiin maahanmuuttajalukuihin Suomeen verrattuna.

Maahanmuutto Suomeen yleistyi jo 1970-luvulla. Samalla vuosikymmenellä Suomesta muutti kuitenkin paljon työvoimaa ulkomaille, mikä aiheutti sen, että nettomaahanmuutto jäi parhaimmillaan yli 10 000 henkilöä miinukselle. Suomi oli pitkän aikaa toisen maailmansodan jälkeen työvoimaa luovuttava maa, mutta nyt EU:n myötä, jäsenmaiden kansalaisten on helpompi päästä työskentelemään Suomeen ja siksi maahanmuuttajien määrä onkin lisääntynyt kohtalaisen voimakkaasti. Suomi houkuttelee maahanmuuttajia hyvillä sosiaalieduilla sekä turvallisuudellaan. Maamme korkeat verot, vaikea kieli, ilmasto jne. eivät taas ole maahanmuuttajiin vetoavia tekijöitä.

5.1. Maahanmuuttajien määrä tällä hetkellä

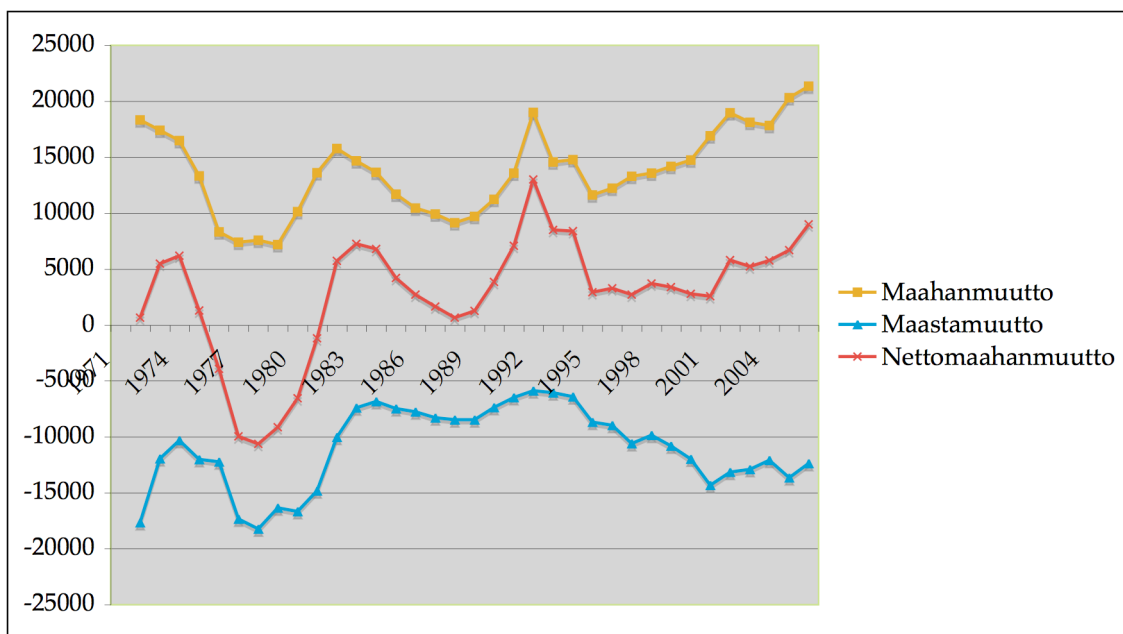
1980-luvulta asti maahanmuuttajia on kuitenkin ollut vuositasolla enemmän kuin maastamuuttajia ja näin nettomaahanmuutto on pysynyt positiivisena aina tähän päivään asti. Nettomaahanmuutolla tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttajista vähennetään maastamuuttajat. Vuonna 2004 maahanmuuttajien määrä nousi ensi kertaa yli 20 000 henkilön ja maahanmuuttajien määrä on taulukon mukaan kokoajan kasvamaan päin. Suomen nettomaahanmuutto oli korkeimmillaan vuonna 1991 jolloin maahanmuuttajia oli 13 017 enemmän kuin maastamuuttajia. Tämä on huomionarvioista sen takia, että Suomessa elettiin silloin voimakasta laskusuhdanteen aikaa ja monet suomalaiset olivat työttöminä.

Vuonna 2005 Suomeen tuli 21 355 maahanmuuttajaa eli suurin määrä maahanmuuttajia Suomen historiassa itsenäisyyden jälkeen. Myös maastamuuttajia oli hieman yli 12 000, joten nettomaahanmuutto ei yltänyt vuoden 1991 tasolle. Kuitenkin on huomattavissa, että maahanmuutto Suomeen on edelleen kasvamassa, kuten myös nettomaahanmuutto. Mahdollisesti yhtenä syynä tähän on EU:n itälaajentuminen.

Taulukko 5. Maahanmuutto, maastamuutto ja nettomaahanmuutto Suomeen vuosina 1971-2005 (Tilastokeskus 2006).

Vuosi	Maahanmuutto	Maastamuutto	Nettomaahanmuutto
1971	18 338	-17 665	673
1972	17 421	-11 951	5 470
1973	16 491	-10 309	6 182
1974	13 311	-12 027	1 284
1975	8 307	-12 237	-3 930
1976	7 387	-17 346	-9 959
1977	7 580	-18 209	-10 629
1978	7 184	-16 327	-9 143
1979	10 122	-16 661	-6 539
1980	13 626	-14 824	-1 198
1981	15 771	-10 042	5 729
1982	14 661	-7 403	7 258
1983	13 629	-6 822	6 807
1984	11 686	-7 467	4 219
1985	10 465	-7 739	2 726
1986	9 927	-8 269	1 658
1987	9 142	-8 475	667
1988	9 720	-8 447	1 273
1989	11 219	-7 374	3 845
1990	13 558	-6 477	7 081
1991	19 001	-5 884	13 017
1992	14 554	-6 055	8 499
1993	14 795	-6 405	8 390
1994	11 611	-8 672	2 939
1995	12 222	-8 957	3 265
1996	13 294	-10 587	2 707
1997	13 564	-9 854	3 710
1998	14 192	-10 817	3 375
1999	14 744	-11 966	2 778
2000	16 895	-14 311	2 584
2001	18 955	-13 153	5 802
2002	18 113	-12 891	5 222
2003	17 838	-12 083	5 755
2004	20 333	-13 656	6 677
2005	21 355	-12 369	8 986

Tässä taulukossa 5 ovat mukana kaikki maahanmuuttajat, jotka ovat muuttaneet Suomeen vuosina 1971-2005. Myöhemmin tässä viidennessä luvussa, esitän arvioita uusista EU-jäsenmaista tulevista mahdollisista maahanmuuttajista. Näitä maita ovat Kypros, Latvia, Liettua, Malta, Puola, Slovakia, Slovenia, Tšekki, Unkari sekä Viro.

Kuvio 8. Maahanmuutto, maastamuutto ja nettomaahanmuutto Suomeen vuosien 1971-2005 välisenä aikana.

Kuviosta 8 voidaan nähdä miten maahanmuutto-, maastamuutto- ja nettomaahanmuuttokäyrät käyttäytyvät suhteessa toisiinsa. Jyrkempiä vaihteluita on selvästi nähtävissä nettomaahanmuuton käyrässä. 70-luvun lopulta aina 80-luvun alkuun trendissä on ollut suuri notkahdus ja nettomaahanmuutto on ollut parhaimmillaan 10 000 henkilöä miinuksella. 90-luvulla nettomaahanmuutossa sekä maahanmuutossa on ollut yksi huippu. Tämä oli vuonna 1991. Sen jälkeen on taas tullut voimakas lasku sekä nettomaahanmuuton että maahanmuuton trendit ovat olleet tasaisesti kasvussa vuodesta 1995 lähtien ja näin siis maastamuuton käyrä laskussa.

Wannerin (2002) teorian pohjalta on mahdollista analysoida erilaisia syitä maahanmuutolle. Esimerkiksi maantieteellinen läheisyys on yksi maahanmuuton selittävästä tekijöistä. Tämän perustella potentiaalisia maahanmuuttajia Suomeen löytyisi mahdollisesti Latviasta, Liettuaista sekä Viirosta. Näistä viimeksi mainitusta Viirosta onkin tullut jo kohtalaisen paljon työvoimaa Suomeen. Tätä selittää Wannerin analyysin mukaan eräs toinenkin tekijä, joka on yhteinen kieli. Virolaisten on sukukielikansana kohtalaisen helppoa opetella puhumaan suomen kieltä, jonka osaaminen monesti on ratkaiseva tekijä työpaikan saamisessa Suomessa.

Taulukko 6. Maahanmuuttajien työssäkäyntitilasto 2003 (Tilastokeskus, väestötilasto 1989-2003).

Lähtömaa	Maahan -muuttaneita 1989-2003 yht.	Maahanmuuttaneista Työvoimaan kuuluvat	
		Työllinen	Työtön
Muut EU-maat	22243	6103	1118
Viro	14909	5651	1117
Tšekki	221	73	7
Latvia	439	146	35
Liettua	353	117	33
Malta	10	7	1
Puola	1034	338	47
Slovakia	113	35	7
Slovenia	13	5	2
Unkari	1113	288	28

Tämän työssäkäyntitilaston henkilöperusjoukon muodostaa maassa vakinaisesti asuva väestö. Tähän kuuluvat kaikki ne henkilöt, joilla väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän mukaan oli laillinen kotipaikka Suomessa vuodenvaihteessa. Tiedot työllisyydestä ovat vuoden viimeisen viikon tietoja. (Tilastokeskus 2006.)

Taulukon 6 mukaan uusista EU:n jäsenmaista juuri Viirosta on tullut eniten maahanmuuttajia Suomeen vuosien 1989-2003 aikana. Heitä on tullut lähes 15 000 henkilöä. Toiseksi eniten maahanmuuttajia on tullut Puolasta 1 034 henkilöä ja kolmanneksi eniten Unkarista, 1 113 henkilöä. Lukujen perusteella voi päätellä, että valtaosa Suomen maahanmuuttajista tulee Viirosta. Latviasta ja Liettuaista ei vielä tule kovin suurta määrää

maahanmuuttajia Suomeen. Latviasta tuli neljänneksi eniten maahanmuuttajia 439 henkilöä ja Liettuasta 353 henkilöä, mikä on viidenneksi eniten. Wannerin teoria tukee näiden maiden maahanmuuttajalukuja, sillä siinä yhtenä maahanmuuton selittävänä tekijänä on juuri maantieteellinen etäisyys.

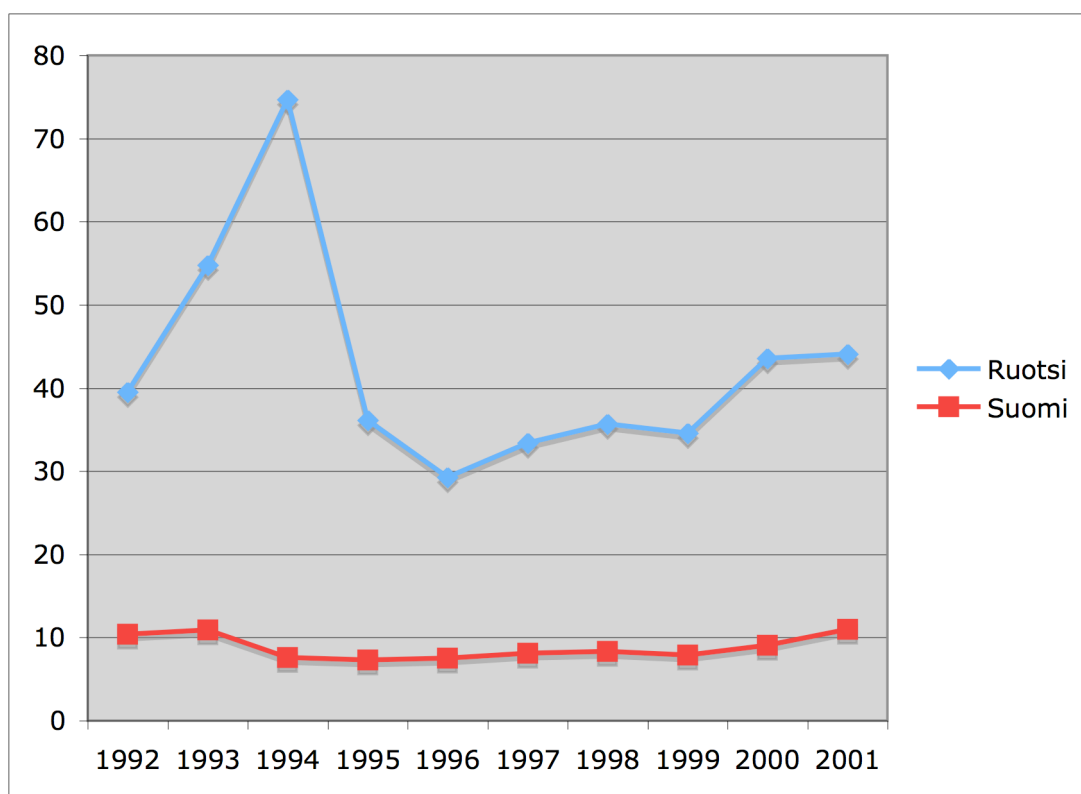
EU:n itälaajentuminen on tuottanut ongelmia Euroopan muissa maissa esimerkiksi Englannissa. Sinne on muuttanut työn perässä suuri määrä puolalaisia. Siellä kaduilla kuulee puhuttavan yhtä paljon puolaa, kuin Suomen kaduilla venäjää. Osa rakennusalalla työskentelevistä englantilaisista onkin närkästynyt, sillä heidän mielestä puolalaiset ovat vieneet heidän työpaikkansa. (Helsingin Sanomat 2006.)

5.2. Vertailuja muihin EU-maihin

Moneen muuhun EU-maahan verrattuna Suomeen tulee vuosittain kohtalaisen vähän maahanmuuttajia. Tässä tutkielmassani olen valinnut vertailupohjaksi kahden muun, maantieteellisesti lähellä olevien maiden, Ruotsin ja Tanskan maahanmuuttajaluvut. Tämän valinnan olen tehnyt sen takia, että näissä maissa maahanmuuttajia ja pakolaisia on otettu vastaan pidempään kuin Suomessa ja näin ollen haluan selvittää, olisiko mahdollista ottaa mallia näiden maiden maahanmuuttopolitiikasta. Jos näin ei ole haluan selvittää, mitä tulisi tehdä eri tavalla, että ei toistettaisi näissä maissa mahdollisesti tehtyjä virheitä maahanmuuttajien suhteen. Ruotsi ja Tanska harjoittavat vapaamielisempää maahanmuuttopolitiikkaa kuin Suomi.

5.2.1. Vertailua Ruotsin lukuihin

Ruotsin lukuihin verrattuna Suomen maahanmuuttajien määrä on pieni. Ruotsissa on jo yli kymmenen vuoden ajan ollut kymmeniä tuhansia maahanmuuttajia enemmän kuin Suomessa. Parhaimmillaan vuonna 1994 Ruotsissa oli 74 700 maahanmuuttajaa, kun Suomessa vastaava luku samaa vuonna oli vain 7 600 maahanmuuttajaa.

Kuvio 9. Suomen ja Ruotsin maahanmuuttajat (tuhansissa) (OECD 2002).

Ruotsissa on onnistuttu houkuttelemaan maahan paljon maahanmuuttajia, siellä on kuitenkin ilmennyt myös paljon ongelmia asiaan liittyen. Maahanmuuttajien työttömyysluvut ovat hyvin korkeat. Ruotsissa maahanmuuttajien työllisyysaste oli 59 prosenttia vuonna 2004, kun koko väestön työllisyysaste saman vuonna oli 79 prosenttia. (Kauppapolitiikka 2006). Naapurimaamme ongelmana on ollut se, miten saada integroitua maahanmuuttajat työelämään koska siellä tälläkin hetkellä

maahanmuuttajien työttömyysaste on hyvin suuri. Suomessa on pyrittävä välttämään tämän työttömyysongelman kasvu myöntämällä oleskelulupia sellaisille maahanmuuttajille, jotka ovat tulossa Suomeen työvoiman perässä. Olisi tärkeää tarkentaa työvoimaperäistä maahanmuuttopolitiikkaa. Kuvion 8 mukaan Suomessa on kuitenkin vain pieni määrä työttömiä maahanmuuttajia, jotka ovat tulleet uusista EU:n jäsenmaista.

Suomessa on havaittavissa samanlaisia ongelmia maahanmuuttajien integroimisessa työmarkkinoille kuin Ruotsissa. Suomessa maahanmuuttajien määrän kasvu sattui juuri pahimpiin lamavuosiin ja lisäksi tämä tuolloin Suomeen muuttanut ulkomaalaisryhmä oli sellainen, jota oli vaikea heti työllistää. Suurin osa ulkomaalaisista joutui heti työmarkkinoille tullessaan työttömiksi. Tämä vaikeutti osaltaan heidän sopeutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Vuonna 1994 ulkomaalaisten työttömyys oli huipussaan eli 53 prosenttia, kun koko työvoimasta oli tuolloin työttömänä 20 prosenttia. Kuitenkin vuonna 2000 ulkomaalaisten työttömyys laski 32 prosenttiin ja koko väestön työttömyys 12,5 prosenttiin. Vuoden 2004 lopussa maahanmuuttajaväestön työttömyysaste oli noin 28 prosenttia ja kaikista ulkomaalaisista työnhakijoista 19 prosenttia oli silloin ollut työttömänä yli vuoden. (Paarmanne, Siekkinen 2005: 26; Tilastokeskus 2002: 24.)

Ruotsi tarvitsee siis lisää työpaikkoja ja Ruotsin maahanmuuttajien pitäisi työllistyä paremmin, jotta hyvinvointi siellä säilyisi. Keskeistä tässä on se, että maahanmuuttajat saataisiin paremmin integroitua työmarkkinoille. Tämä on kuitenkin ollut kohtalaisen vaikeaa. Uusien ja koulutettujen maahanmuuttajien ajatellaan kuitenkin muuttavan asenteita: jos koulutettu maahanmuuttaja voi menestyä työmarkkinoilla, voi kuka tahansa ulkomaalainen pärjätä. (Kauppapolitiikka 2006). Pahimmillaan maahanmuuttajien turhautuminen on purkautunut mellakoissa eri kaupungeissa. Tästä esimerkkinä Pariisissa noin vuosi sitten tapahtunut mellakointi maahanmuuttajien asuinlähiössä. Myös Ruotsissa on ollut havaittavissa jonkinlaista mellakointi maahanmuuttajalähiöissä esimerkkinä

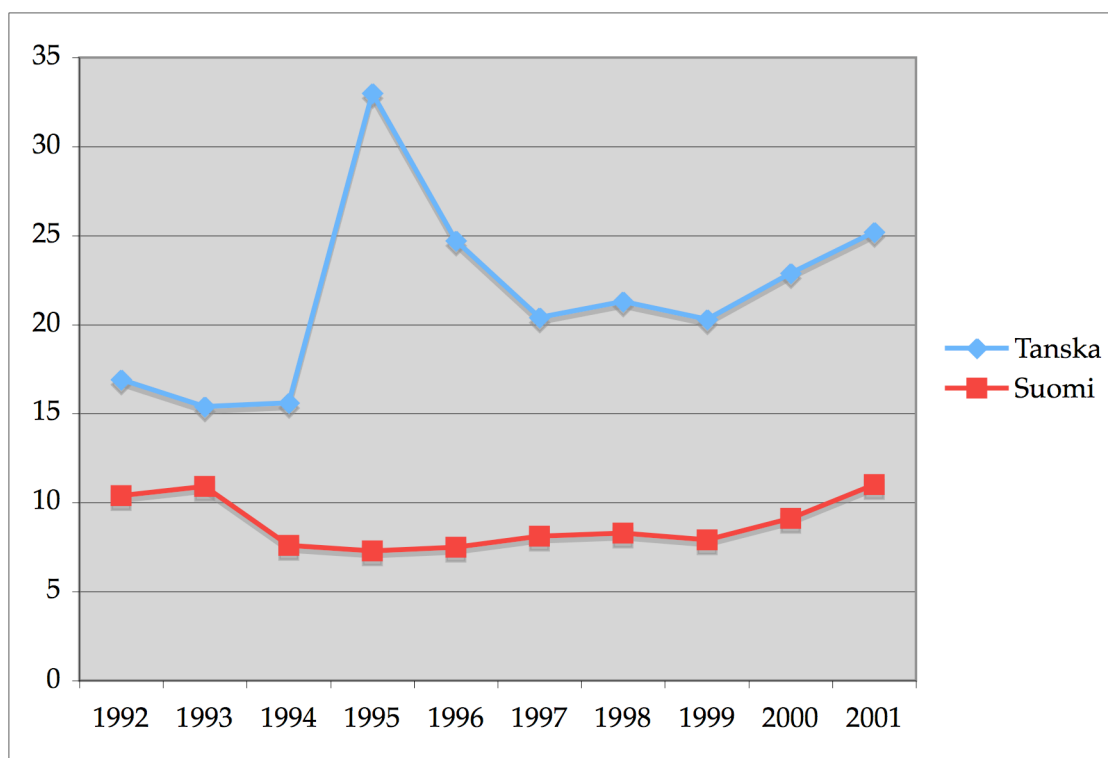
Rinkeby, joka on eräs Tukholman kaupunginosista. Rinkebyssä 65 prosenttia asukkaista on maahanmuuttajia. Työttömät maahanmuuttajat yrittävät herättää poliitikkojen mielenkiinnon ongelmiinsa omalla tavallaan, joka ei ehkä välttämättä ole kuitenkaan kovin tehokas tai aja heidän asiaansa parhaalla mahdollisella tavalla. Ruotsissa pyritäänkin tällä hetkellä kohti työvoimalähtoisempää maahanmuuttopolitiikkaa ja samalla yritetään saada työttömänä olevia maahanmuuttajia integroitua työmarkkinoille, esimerkiksi tarjoamalla heille erilaisia koulutusmahdollisuuksia.

Suomessa ja Ruotsissa on siis samansuuntaisia ongelmia maahanmuuttajien yhteiskuntaan integroimisen kanssa. Maahanmuuttajille ei välttämättä löydetä omaa koulutusta vastaavaa työtä tai he jäävät kokonaan ilman työtä. Tämä taas saattaa johtaa turhautumiseen ja eristäytymiseen yhteiskunnasta, mikä saattaa pidemmän päälle johtaa vakaviinkin ongelmiin, esimerkiksi rikoksiin tai levottomuuksiin. Tärkeää on myös, että maahanmuuttajat eivät aina ajautuisi samoihin töihin, esimerkiksi siivoojiksi tai sellaisille aloille joita oman maan kansalaiset karttavat. Tällaisille aloille ajautuminen saattaa johtaa entistä voimakkaampaan eristäytymiseen yhteiskunnasta, koska töitä tehtäisiin ainoastaan eri maalaisten maahanmuuttajien kesken.

5.2.2. Vertailua Tanskan lukuihin

Kuten Ruotsissa myös Tanskassa on jo pitkään ollut paljon maahanmuuttajia. Suomeen verrattuna Tanskan etuna maahanmuuttajia houkuteltaessa on hyvä maantieteellinen sijainti lähellä Keski-Eurooppaa. Tanska houkuttelee maahanmuuttajia maahansa, joka sijaitsee lähellä Saksaa. Vaikka Tanska on huomattavasti Suomea pienempi pinta-alaltaan, siellä on silti ollut pitkään tuhansia maahanmuuttajia enemmän kuin Suomessa.

Maahanmuuttajaluvut olivat huipussaan Tanskassa vuonna 1995, jolloin siellä oli 33 000 maahanmuuttajaa. Suomessa vastaava luku oli vain 7 300. Vaikka maahanmuuttajien integroimisessa työmarkkinoille on ollut ongelmia myös Tanskassa, siellä on silti onnistuttu siinä paremmin kuin Suomessa tai Ruotsissa.

Kuvio 10. Tanskan ja Suomen maahanmuuttajat (tuhansissa) vuosina 1992-2001 (OECD 2002).

Tanskassa on siis lähes koko 90-luvun ollut vuosittain yli 10 000 maahanmuuttajaa enemmän kuin Suomessa. Poikkeuksia ovat vuodet 1992-1994, jolloin maahanmuuttajia oli vain vähän yli viisituhatta enemmän vuodessa. Toinen poikkeus on vuosi 1995, jolloin Tanskassa oli peräti yli 20 000 maahanmuuttajaa enemmän kuin Suomessa.

Ongelmat maahanmuuttajien integroimisessa työmarkkinoille ovat kuitenkin myös läsnä Tanskassa. Poliitikot ovat tehneet ehdotuksia uutta *green card*-järjestelmästä, jolla pyrittäisiin edesauttamaan uuden hyvin koulutetun työvoiman houkuttelemista Tanskaan. Samalla on ehdotettu "hollantilaisen" mallin käyttöönottoa, joka tarkoittaa tanskan kielen ja yhteiskuntatietämyksen kokeen suorittamista. Pysyvän oleskeluluvan saaminen Tanskassa edellyttää sopeutumista edistävän uuden tanskalaisen integraatiokokeen suorittamista ja sitä, että on työskennellyt kaksi vuotta kokopäiväisesti. (Kauppapolitiikka 2006.)

5.2.3. Ruotsin ja Tanskan kasvutrendit verrattuna Suomeen

Vertailun vuoksi olen laskenut näiden kolmen maan kasvutrendit vuosien 1992-2001 väliseltä ajalta. Tarkoitukseni on selvittää, seuraako Suomi Tanskan ja Ruotsin kasvutrendiä maahanmuuttajien suhteen.

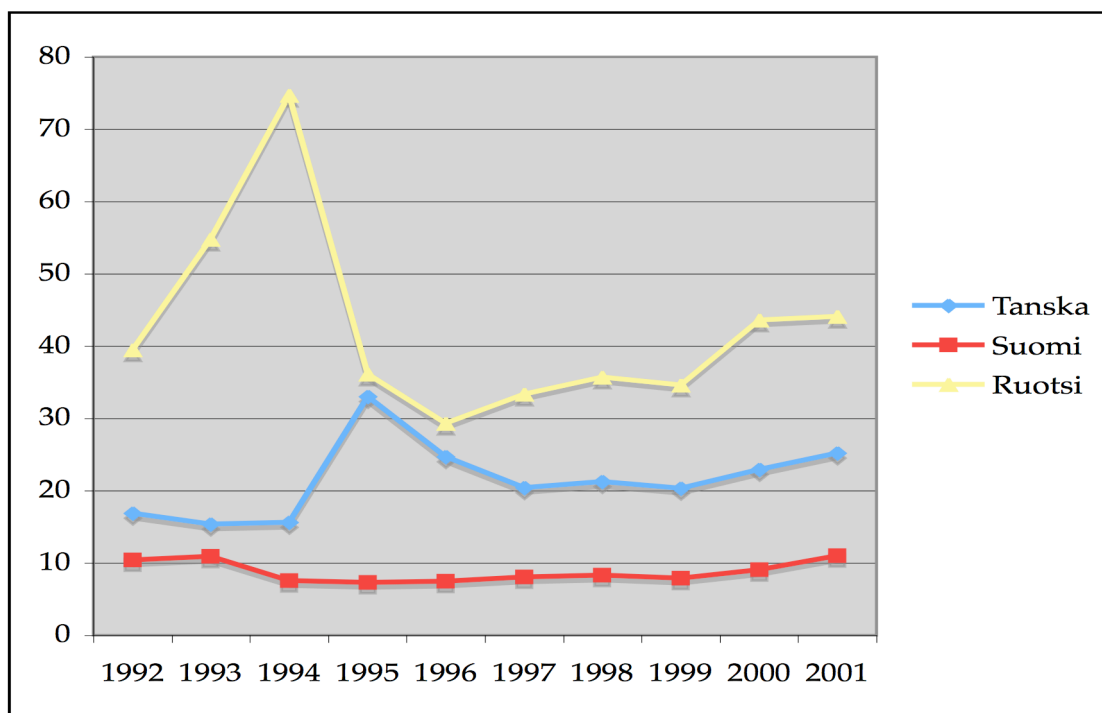
Taulukko 7. Suomen, Ruotsin ja Tanskan maahanmuuttajaluvut (tuhansissa) vuosina 1993-2001.

Vuosi	Tanska	Suomi	Ruotsi
1992	16,9	10,4	39,5
1993	15,4	10,9	54,8
1994	15,6	7,6	74,7
1995	33	7,3	36,1
1996	24,7	7,5	29,3
1997	20,4	8,1	33,4
1998	21,3	8,3	35,7
1999	20,3	7,9	34,6
2000	22,9	9,1	43,6
2001	25,2	11	44,1

Taulukossa 7 on yhdistetty kaikkien kolmen maan maahanmuuttajaluvut. Kun tarkastellaan kaikkia näitä kolmea maata yhdessä, voidaan paremmin vertailla, miten niiden maahanmuuttajaluvut suhtautuvat toisiinsa.

Suomen kasvutrendi verrattuna Ruotsiin ja Tanskaan on huomattavasti vaimeampi. Ruotsissa ja Tanskassa maahanmuuttajien lukumäärä on kasvanut ja laskenut voimakkaasti tarkasteltavalla ajanjaksolla. Ruotsissa kasvu on alkanut vuoden 1996 paikkeilla, kun taas Tanskassa vuonna 1999. Suomessa kasvu on

hyvin maltillista, joskin vuonna 1999 trendi on kääntynyt nousuun. Ruotsissa kasvutrendi on siis selvästi voimakkaampi ja alla olevan kuvion 10 mukaan näyttäisi siltä, että Tanska seuraisi Ruotsia ja Suomi sitten näitä kahta maata maahanmuuttajalukujen suhteen.

Kuvio 11. Suomen, Ruotsin ja Tanskan maahanmuuttajaluvut (tuhansissa) vuosina 1992-2001.

Suomi on siis maahanmuuttajien vastaanoton suhteen vielä alkutekijöissä verrattuna Ruotsiin ja Tanskaan. Ruotsi on näistä kolmesta maasta selvästi se, joka ottaa maahan rohkeimmin maahanmuuttajia. Ruotsissa lasku maahanmuuttajaluvuissa on myös voimakkaampi kuin Tanskassa tai Suomessa. Lasku on voimakkaampi, koska maahanmuuttajia on siellä jo ennestään niin paljon. Suomen kasvutrendistä nähdään, että täällä harjoitetaan erittäin maltillista maahanmuuttopolitiikka, koska heilahtelut luvuissa eivät näy juuri ollenkaan.

Wannerin (2002) teoriaan nojautuen voidaan vetää johtopäätöksiä siitä, miksi Suomessa on vähemmän maahanmuuttajia kuin Tanskassa tai Ruotsissa. Ensinnäkin Ruotsi ja Tanska ovat maantieteellisesti sijoittuneet paremmin kuin Suomi ja tämä houkuttelee näihin maihin enemmän maahanmuuttajia. Tanska ja Saksa sijaitsevat maantieteellisesti niin lähekkäin, että monet maahanmuuttajat saattavat jatkaa matkaansa Saksasta Tanskaan. Koska Ruotsi sijaitsee Tanskan lähellä, on sinnekin maahanmuuttajien helpompi päästä kuin Suomeen.

Toinen Wannerin (2002) teoriassa esiintuleva peruste, mitä voidaan soveltaa Tanskan ja Ruotsin runsaampiin maahanmuuttajalukuihin, on näiden kahden maan maahanmuuttopolitiikka. Kummassakin maassa politiikka on vapaamielisempää ja avoimempaa kuin Suomessa. Avoimempi maahanmuuttopolitiikka perustuu luultavimmin siihen, että Ruotsissa ja Tanskassa byrokratia maahanmuuttajan saapuessa maahan, ei ole niin monimutkaista, hankalaa eikä aikaa vievää kuin Suomessa. Voidaan myös olettaa, että Tanskassa ja Ruotsissa on myös maahanmuuttajien integroiminen järjestetty paremmin ja huolellisemmin kuin Suomessa.

5.3. Arvioita tulevista maahanmuuttajista

Arvioita tulevista maahanmuuttajista löytyy monista eri tutkimuksissa. Kun tarkastellaan Suomeen muuttaneiden maahanmuuttajien lukumäärä, vaikuttavat luvut olevan tasaisesti kasvussa. Viime vuonna maahamme tuli ennätysmäärä maahanmuuttajia, mikä viittaa siihen, että tänä vuonna maahanmuuttajia tulee vielä enemmän. Kasvutrendi viittaa siihen, että tulijoita on vuosi vuodelta enemmän. Suomi seuraa Tanskan ja Ruotsin lukuja vähän jäljessä, sillä näissäkin maissa maahanmuuttajia tulee kokoajan lisää.

Taulukko 8. Maahanmuuttoennuste vuosina 1999-2030 (Vesterinen 2002: 12).

Vuosi	Maahanmuutto, henkilöä vuodessa			Yhteensä
	Virolaiset	Muut uudet EU-maat	Muut maat	
1999	784	643	13317	14740
2000-2004	700	600	8700	10000
2005-2009	1500	1000	16500	19000
2010-2014	800	800	2600	27500
2015-2019	700	700	24400	25500
2020-2030	300	300	13000	13500

Maahanmuuttajien määrä ei kuitenkaan voi jatkuvasti kasvaa. Työvoiman tarve tulee olemaan suurimmillaan, kun suuret ikäluokat ovat jääneet eläkkeelle. Kun pahimmasta mahdollisesta työvoimapulasta on selvitty, kääntyy työvoiman tarve kuitenkin taas laskuun. Tämä viittaa maahanmuuttajien kohdalla siihen, että vuoteen 2014 asti maahanmuuttajia tarvittaisiin vielä paljon lisää, mutta tämän jälkeen tarve vähenisi. Maahanmuuttoennusteen mukaan virolaisia tulee maahan edelleen runsaasti vuosien 2005-2009 aikana. Tämän jälkeen luvut kääntyvät kuitenkin laskuun, sillä työpaikkoja ei enää vuoden 2010 jälkeen avaudu samalla vauhdilla kuin siihen saakka. Mahdollinen työvoimapula on tähän vuoteen mennessä jo pystytty torjumaan.

Vuoden 2019 jälkeen maahanmuuttajia ei siis kannata houkutella maahan, yhtä voimakkaasti kuin tällä hetkellä, sillä heille ei välttämättä ole tarjolla työtä. Maahanmuuttajan viihtyvyyden takaamiseksi olisi hyvä, että töitä olisi tarjolla. Muuten saattaa käydä niin, että maahanmuuttajan sopeutuminen uuteen maahan vaikeutuu ja hän saattaa mahdollisesti eristäytyä yhteiskunnasta.

Ennusteiden mukaan Virosta tulee yhä enemmän työvoimaa Suomeen. Huippulukemiin päästään vuosina 2005-2009, jolloin virolaisia on arvioitu tulevan Suomeen 1500 henkilöä. Myös uusien EU-maiden maahanmuuttajaluvut ovat kasvussa, sillä on arvioitu, että myös heitä tulisi vuosien 2005-2009 aikana Suomeen tuhatkunta. Luku on kasvussa, sillä vuonna 1999 uusista EU-maista muutti Suomeen vain noin 640 henkilöä. Syynä tämän

lukumäärän kasvuun on Suomessa mahdollisesti orastava työvoimapula. Maahanmuuttajia houkuttelee myös Suomen korkeampi elintaso verrattuna muihin uusiin EU-maihin. Paremman elintason ja palkan toivossa moni maahanmuuttaja saattaa hakeutua Suomeen. Suomen poliittiset olot ovat myös vakaat ja kaikilla kansalaisilla on yhtäläiset oikeudet, mikä saattaa myös houkutella joitakin maahanmuuttajia maahanamme.

Uusista EU-maista tulee arvioiden mukaan tulevaisuudessa yhtä paljon maahanmuuttajia kuin Virosta. Tämä ennuste todentaa hypoteesiani siitä, että olisiko uusista EU-maista mahdollista saada työvoimaa Suomeen mahdollisen työvoimavajeen yllättäessä. Arvioiden mukaan uusista EU-maista saadaan houkuteltua lisää maahanmuuttajia Suomeen, eli tämä arvio tukee alussa esittämäni hypoteesia. Tutkimusten mukaan, myös muuttohalukkuutta löytyy näistä uusista EU-maista.

Suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat myös kokoajan muuttumassa positiivisemmiksi, mikä helpottaa maahanmuuttajien Suomeen sopeutumista. Aikaisemmin asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat olleet negatiivisia, mutta viime vuosina tähän on kuitenkin tullut muutosta. Suomalaisten yritysten tulisikin rohkeasti palkata työvoimaa ulkomailta, jolloin suomalaiset tottuisivat työskentelemään ulkomaalaisten kanssa. Myös maahanmuuttajien sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan helpottuisi, kun heillä olisi jonkinlainen kontakti, juuri esimerkiksi työn tai vaikkapa harrastuksen, kautta suomalaisiin.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Suuret ikäluokat jäävät Suomessa pian eläkkeelle. Heidän siirtyessään pois työelämästä jää työmarkkinoille valtava työvoimavaje. Sen sijaan että palkattaisiin uutta työvoimaa, eläkeikää ollaan nostamassa, työaika pidentämässä tai sitten koitetaan paikata vajetta muiden järjestelyjen avulla. Ihmisten jaksaminen on kuitenkin unohdettu näitä järjestelyjä miettiessä ja siksi EU:n itälaajentuminen tarjoisi mahdollisuuden palkata uutta, nuorta ja osaavaa työvoimaa Suomen työmarkkinoille. EU:n itälaajentumisen myötä virolaisia onkin tullut Suomeen jo paljon töihin, mutta muistakin maista olisi mahdollista houkuttaa työvoimaa. Suomalaisten nuorten koulutus on tänä päivänä pääosin yliopistotasoista, eikä ammatilliseen koulutukseen tunnu löytyvän kiinnostusta. Alat, joille työvoimavajetta väistämättä tulee on esimerkiksi terveydenhoitoala, rakennusala, teollisuus ja maatalous.

Tutkimusaiheena EU:n itälaajeneminen sekä sen vaikutukset Suomen mahdolliseen työvoimavajeeseen on uusi, sillä maat ovat liittyneet unioniin vasta keväällä 2004. Erilaisia tutkimuksia, joissa muuttovirtoja on ennustettu ja arvioitu on kyllä tehty jonkin verran. Tämän tutkimuksen analysoimisessa käytettyjen taulukoiden perusteella tuleva työvoimavaje on ilmeinen ja Suomeen olisi saatava lisää työvoimaa maan rajojen ulkopuolelta. Vaikka työvoimareservissä onkin koulutettua väestöä, se ei riitä kuitenkaan kattamaan sitä vajetta, jonka suuret ikäluokat tulevat työmarkkinoille jättämään. Se, mikä EU:n itäisten maiden työntekijöitä houkuttelisi Suomeen, on runsas työpaikkojen määrä, parempi elintaso kuin omassa maassa ja parempi palkkataso. Tutkimusten perusteella Suomeen olisi teoreettisesti mahdollista houkuttaa lisää maahanmuuttajia. Empiria siis tukee sitä teoreettista kantaa, että ainakin Virossa on houkuteltavissa työvoimaa sukukielisyyden takia. Tämä seikka ei kuitenkaan päde muihin EU:n itälaajentumisen myötä liittyneisiin maihin.

Toisaalta ennen kuin työvoimaa ruvetaan houkuttelemaan uusista EU-maista, tärkeämpää olisi hyödyntää Suomessa jo olevia työttömiä maahanmuuttajia. Heille tulisi järjestää ammatillista koulutusta sen mukaan, mille aloille työvoimaa tullaan tarvitsemaan lähiaikoina. Ammatilliseen koulutukseen tulisi sisällyttää myös suomen kielen opetus, jolloin se olisi maahanmuuttajalle mielekkäämpää. Samalla maahanmuuttaja oppii kielen, joka on lähes pakko osata hakeutuessaan Suomessa töihin. Näin hyödynnetään työvoimareservissä olevia maahanmuuttajia ja samalla parannetaan työttömänä olevien elämänlaatua takaamalla heille töitä ja ammatillinen koulutus. Myös integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan helpottuu, kun maahanmuuttaja pääsee työn kautta tekemisiin suomen kansalaisten kanssa. Samalla suomalaisten ennakkoluuloja ja asenteita maahanmuuttajia kohtaan pystyttäisiin muuttamaan positiivisemmiksi, kun he pääsevät kontaktiin maahanmuuttajan kanssa.

Suomessa tulisi toteuttaa työperäistä maahanmuuttoa, jotta maahanmuuttaja tulisi tänne työpaikan perässä. Silloin edistetään parhaiten maahanmuuttajan integroitumista suomalaisten pariin. Tämä on paras vaihtoehto sekä maahanmuuttajalle että yhteiskunnalle. Ennen kuin tähän päästään tulisi maahantulosäännöksiin sekä –menettelyihin tulla nopeutta ja joustavuutta. Tällä hetkellä oleskeluluvan saaminen kestää liian kauan ja sen saaminen on tehty turhan byrokraattiseksi. Luvan käsittelyyn osallistuu niin monta viranomaista, että sen saaminen kestää pitkään muihin EU-maihin verrattuna. Maahanmuuttajia tulisi myös palkata erilaisille aloille, jotta vältetään niinisanotut maahanmuuttajien alat, esimerkiksi siivousala. Jos maahanmuuttajia palkataan vain tietyille aloille, vaarana on, että Suomen kansalaisilla ei ole enää halukkuutta hakea näille aloille töihin, koska ne koetaan ns. maahanmuuttajien aloiksi.

Empiria tukee myös sitä teoreettista kantaa, että maahanmuuttajan mukana tullut henkinen pääoma tosiaan lisää paitsi hyvin koulutetun myös samassa maassa työskentelevän kouluttamattoman työvoiman tuottavuutta. Maahanmuuttajan mukana maasta lähtee pääomaa, mutta se palaa takaisin

maahan hänen muuttaessa sinne takaisin. Henkinen pääoma kasvaa maahanmuuttajan työskennellessä ulkomailla. Häntä koulutetaan vaadittavaan työtehtävään uudessa kotimaassaan ja työkokemus karttuu työtä tehtäessä. Näin hän vie mukanaan osaamista takaisin kotimaahansa.

Kun verrataan Suomen maahanmuuttajalukuja Ruotsin ja Tanskan vastaaviin lukuihin, on hämmästyttävää kuinka paljon vähemmän maahanmuuttajia Suomessa on. Tanska ja Ruotsi ovat onnistuneet paremmin maahanmuuttopolitiikassaan ja esimerkiksi Tanskassa on onnistuttu integroimaan paremmin maahanmuuttajat yhteiskuntaan. Ei voida suoranaisesti sanoa, tämän tutkimuksen perusteella, että Suomen maahanmuuttajaluvut seuraisivat Ruotsin ja Tanskan lukuja maahanmuuttajien suhteen. Pientä kasvua tosin on Suomenkin maahanmuuttajaluvuissa, mikä viittaisi siihen, että täällä yritetään ottaa mallia näistä kahdesta maasta.

LÄHDELUETTELO

- Adnett, Nick(1996). *European Labour Markets: analysis and policy*. England: Addison Wesley Longman Limited. ISBN 0 582 24885-XPPR.
- Asplund, R.(1991). *Education, Human Capital And Economic Growth*. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA.
- Asplund, R.(1993). *Essays on Human Capital And Earnings In Finland*. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA.
- Borjas, George J.(1999). *Economic Research on the Determinants of Immigration*. Washington D.C. Lessons for the European Union. World Bank Technical Paper no.438. ISBN 0-8213-4504-4.
- Ehrenberg, R. ja Robert Smith(1994). *Modern Labor Economics. Theory and Public Policy. Fifth Edition*. New York: Harper Collins College Publishers. ISBN 0-673-46787-2.
- Forsander, Annika(2000). *Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka- onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään?* Teoksessa Trux, Marja-Liisa(toim.) *Aukeavat ovat- kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*.Helsinki: WSOY.
- Forsander, Annika ja Anne Alitolppa-Niitamo(2000). *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto-keitä, miten ja minne*. Helsinki: Valopaino Oy.Työhallinnon julkaisu nro 242. Työministeriö.ISBN 951-735-507-6.
- Ilmakunnas, Seija; Jaakko Kiander; Pekka Parkkinen; Antti Romppainen (2000).*Globalisaatio ja työn loppu? Talous ja työllisyys vuoteen 2030*. Helsinki: Yliopistopaino Oy. VATT- Keskustelunaloitteita 231. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

- Jaakkola, Magdalena(2005). *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987-2003*.Helsinki: Työpoliittinen tutkimus 2005. Työministeriö. ISBN 951-735-969-1.ISSN 0787-9458.
- Jaakkola, Timo(2000). *Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä*. Työpoliittinen tutkimus 218. Työministeriö. Helsinki. ISBN 951-735-534-3.
- Kauppalitiikka (2006). 7.10.2006. Numero 4/2006. Saatavana World Wide Webistä:<URL:[http // www.kauppalitiikka.fi />](http://www.kauppalitiikka.fi/).
- Korkeamäki, Ossi(1999). *Yksityisen ja julkisen sektorin palkkoihin vaikuttavat tekijät*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT. Ekonometrinen tutkimus 1987-1994. Saatavana World Wide Webistä: <URL:[http: / / www.vatt.fi / >](http://www.vatt.fi/).
- Kuusi, Osmo(1997). *Kuinka arvioida osaamis- ja tutkimusinvestointien tuottoa?* Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT. Keskustelunaloitteita 143
- Laukkanen, Erkki(2001). *EU:n laajentuminen ja maahanmuutto*. Helsinki. Työpoliittinen Aikakausikirja(1/2001).
- Paananen, Seppo(2003). *Työvoimaa rajan takaa*. Helsinki. Työministeriön työpoliittinen tutkimus nro 54.
- Paarmanne, Pertti; Sanna Siekkinen(2005). *Aktiivisen työvoimapolitiikan uusi aika*. Helsinki: Edita Prima Oy. Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2005. Työministeriö.
- Palola, Elina (2005). *Sosiaalipolitiikka ja laajentuneen unionin uudet puitteet*. Helsinki: Edita Prima Oy. Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2005. Työministeriö. ISSN 0787-510X.

- Parkkinen, Pekka(2002). *Suomen ja muiden unionimaiden väestön ikärakenne vuoteen 2050*. Helsinki: Oy Nord Print Ab. VATT- keskustelunaloitteita 265. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Pekkala, Sari(2004). *Maahanmuuton taloudelliset vaikutukset*. Helsinki. VATT. ISBN 951-561-496-1.
- Poropudas, Olli(2006). *Makrotalouden rakennemuutoksen ja työperäisen maahanmuuton vaikutus koulutustarpeisiin- kommentteja Työvoima 2025- väliraporttiin*. Helsinki: Edita Prima Oy Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2006. Työministeriö.
- Rantala, Olavi (2001) *EU. itälaajenemisen vaikutus Suomen väestönkehitykseen*. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Keskustelunaiheita 764.
- Raunio, Mika (2002). *Suomi Globaalitalouden osajien valintojen kentällä- ulkomaalaisten huippuosajien mileikuvat ja todellisuudet suomalaisessa työ- ja kaupunkiympäristössä*. Tampere: Cityoffset Oy.
- Raunio ,Mika (2005). *Aivovuodosta aivokiertoon, huippuosajat talouden voimavarana*. Tampere: Taloustieto Oy. Yliopistopaino 2005. ISBN 951-628-432-9.
- Sarvimäki, Matti (2003). *Euroopan unionin itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen*. Helsinki: Oy Nord Print Ab. VATT- tutkimuksia 98.
- Sarvimäki, Matti (2004). *Uusista EU-maista tulevan maahanmuuton makrotaloudellinen merkitys*. Helsinki: Edita Prima Oy. Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2004.
- Stalker Peter(2006). 18.8.2006. Saatavana World Wide Webistä:<URL:<http://www.pstalker.com/migration>>.

Teollisuus ja Työnantajat(2003). *Maahanmuuttopolitiikka ja yritysten työvoimatarpeet*. Elinkeinoelämän Keskusliitto. Saatavana World Wide Webistä:<URL:<http://www.ek.fi/arkisto/ekarchive/20030306-102818-208.pdf>>

Tilastokeskus(2002). *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2001*. Helsinki: Tilastokeskus. Väestö 2002:8. Valopaino. ISSN 0784-8447.

Tilastokeskus(2006).21.10.2006. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.tilastokeskus.fi>>.

Työministeriö(2005). *Työvoima 2025- väliarvio*. Työpoliittinen tutkimus nro 289.Helsinki. Saatavana World Wide Webistä: <URL:http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt289.pdf>.

Työvoimaministeriö(2003). *Työvoiman rekrytointimahdollisuudet EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta*. Helsinki: Työministeriö. Työhallinnon julkaisu 325. Maahanmuuttopolitiikan tulevat haasteet -projekti. ISBN 951-735-753-2.

Vesterinen Pentti(2002). *Maahanmuutto - ikääntymisongelmiemme ratkaisu?* Helsinki:Valtiovarainministeriö,kansantalousosasto. Keskustelunaloitteita nro 69. ISBN 951-804-304-3.

Wanner, Philippe(2002). *Migration Trends in Europe*. Council of Europe. European Population Papers Series no.7.

Wikipedia(2006). 23.10.2006. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.wikipedia.fi>>.

Zimmermann, Klaus(1995): *Tackling the European Migration Problem*. Journal of Economic Perspectives 9, no 2. Spring 1995.pp.45-62.

Özden Caglar ja Maurice Schiff(2006): *International Migration, Remittances & Brain Drain*. Washington D.C.. A copublication of the World Bank and Palgrave Macmillan. ISBN-10: 0-8213-6372-7.